

PANEL/КРУГЛЫЙ СТОЛ
ERMENİ SORUNUNA ÇÖZÜM YOLLARI
SOLUTIONS FOR THE ARMENIAN CONFLICT
ПУТИ РЕШЕНИЯ АРМЯНСКОЙ ПРОБЛЕМЫ

Panel Başkanı/Chair of Panel/Председатель:

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV-TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

Konuşmacı/Panel Member/Докладчики:

Pulat Y. TACAR-TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

Yusuf SARINAY-TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

Emekli Büyükelçi Ömer Engin LUTEM-TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

Dr. Şenol KANTARCI-TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

Prof. Dr. Eflatun NEİMETZADE-TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ERMENİ SORUNUNA ÇÖZÜM YOLLARI

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV: (Panel Başkanı/Chair of Panel/ Председатель)*: Değerli misafirler “Ermeni Sorununa Çözüm Yolları” konulu Panelimize hoş geldiniz. Şimdi Sayın Pulat Y. Tacar konuşacaklar. Buyurun Sayın Tacar,

Pulat Y. TACAR:** Ermeni sorunu olarak adlandırılan uzlaşmazlığın çeşitli yanları var. **Çözüm arayışları** bunlara ayrı ayrı odaklanmak zorunda.

1. Uzlaşmazlığın Tarihsel Boyutu

İhtilafın tarihsel boyutunun kaynağı SELEKTİF TARİH OKUMAKTIR. Ortak Tarih Komisyonu kurulması bir çözüm sağlayabilir mi ? Tarihçiler, politikacılar selektif tarih okuma alışkanlığını değiştirmezler. Yanlı okuma kimi halklarda veya halk gruplarında dogma haline dönüşmüştür.

Karşıt görüşleri destekleyen belgelerin değiş tokuşu ve tek cilt altında birlikte yayımlanması suretiyle gerçeğin çeşitli yüzlerinin ve farklı algılamaların ortaya çıkarılması, “ötekine” böylece duyurulması ve bilim adamları arasında diyalogun teşviki denenebilecek bir yöntemdir. Bu yönde Viyana’da başlatılan bir girişim, Ermenilerin belgelerini vermemeleri nedeniyle akamete uğradı. Türk tarafı kendisinden istenen 100 belgeyi vermişti.

Türkiye Cumhuriyeti Sayın Başbakanı, bir Ortak Tarih Komisyonu kurulmasını önerdi ve bunun varacağı sonuçlara rıza göstereceğini belirtti. Bu öneri körü körüne Ermeni yanlısı olmayan hükûmetlerin yöneticilerinden bir kısmı tarafından desteklendi. Böyle bir Ortak Tarih Komisyonu kurulması, Komisyonun çelişkili görüşleri, tanıklıkları ile arşiv belgelerini birlikte incelemesi, Ermeni diasporası ve Ermenistan Hükûmeti açısından “**kanıtlanmış, bu nedenle tartışılmayacak sayılan tarihsel gerçeğin**” yani “dogmanın” tartışmaya açılması anlamına gelecektir. Bu nedenle Ermeniler Ortak Tarih Komisyonu kurulmasını kabul etmekte büyük güçlük çekiyorlar. Kabul ederlerse görmek ve okumak istemeyecekleri belgelerin ve yorumların varlığını ve geçerliliğini kabul etmiş olacaklardır. Dogmaları bundan zarar görecektir. Esasen, içlerinden bir kısmı, bu nedenle kendi görüşlerine aykırı görüşü savunan ve kendi yandaşları saymadıkları uzmanların katıldığı toplantılara katılmayı reddeder, katılanları kınar, hatta tehdit ederler. İstedikleri dogmalarının bir din gibi kayıtsız, şartsız ve siyasal baskı yoluyla kabul etirilmesidir. Kanımca bu tutum onların en zayıf noktasıdır.

* Emekli Öğretim Üyesi, Uluslararası Uzmanı.

** Emekli Büyükelçi.

Şimdilerde, Ermeni Cumhurbaşkanı, genelde destek bulan Ortak Tarih Komisyonu kurma önerisinin tek kalemde reddinin siyaseten hatalı görünmekte bulunduğunun bilinci olduğundan, bu öneriye sorunun her yanının ele alınacağı, daha ziyade siyasal nitelikli bir Komite kurulması karşı önerisi ile yanıt vermişti. Konu şimdilik orada duruyor. Çözüm, belki farklı tarih yorumu dâhil her konunun ele alınacağı çok sayıda komite kurulması yoluyla çözümlenebilir.

Dünyanın her yerinde 1915 trajik olayları konusunda pek çok araştırma yapılmıştır. Bu konuda söylenebilecek, yazılabilecek olan hemen her şey söylenmiştir. Araştırma ve yayın faaliyetinin yavaşlamasını önermiyorum. Ancak, tarih anlatımının sübjektif olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Ulusal tarihçilerin pek çoğu, verileri, belgeleri ve tanıklıkları belirli bir konudaki görüşlerini kanıtlamak için seçerek bir araya getiriyorlar. Bu nedenle, “soykırımı sorununun **çözümünü** tarihçilere bırakmak.” demek, esas itibarıyla uluslararası ceza hukukunu ilgilendiren bir konuyu, hukuk formasyonu bulunmayan bilim adamlarına havale etmek anlamına gelir. Bu nedenle sorunun hukuksal boyutlarına öncelikle eğilmeyi öneririm.

2. Uzlaşmazlığın Hukuksal Boyutları

Hukuki uyumsuzluğun kökeninde 1948 Soykırımı Sözleşmesi'nin yetkili mahkeme ve özel kasıt aranmasına (dolus specialis) ilişkin kurallarının Ermeni tarafınca ve onları destekleyenlerce unutulmak istenmesi yatıyor kanısındayım. Trajik 1915 olaylarına soykırımı yaftasını yapıştırmak isteyenler, bir eylemin suç sayılması ve hangi suç olduğunun belirlenmesi için yargı kararı gerektiğini ve bu yargı kararının yetkili mahkeme tarafından verilmiş olması icap eylediğini görmezden geliyorlar.

Kanımcı burada altı çizilmesi gereken bir başka husus, 1915 olaylarının Osmanlı Ermenileri dâhil çok sayıda Osmanlı vatandaşına büyük zararlar verdiği konuya eğilenlerin büyük çoğunluğu tarafından inkâr edilmediğidir. İhtilaf o olaylara verilecek hukuksal adda düğümleniyor.

*** 1915-1916 tehciri yaşananların Osmanlı Ermenilerine soykırımı eylemi olarak kabul edilmesini isteyenler hukuksal bağlamda:** “Osmanlı Devleti Hükûmeti'nin, Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerin bir kısmını sırf Ermeni oldukları için yok etme kasdıyla hareket ederek imha ettiğini bu eylemlerin soykırımı olarak nitelenmesi gerektiğini” ileri sürüyorlar. Bunlara göre “özellikle Anadolu'da yüzyıllar boyu yaşamış olan ve hatta Türk boyları Anadolu'ya yerleşmeden önce bu topraklara yerleşik olan Ermeni varlığı ve kültürü yok edilmiştir. *(Bu iddia daha önce bir toprağa yerleşenin o ülkeye sahip olması gerektiği tezini savunanların görüşüne destek sağlamak amacıyla da güder)*. Osmanlı Devleti'nin Osmanlı Ermenilerine yönelik eylemi tarihsel bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti bu eylemlerin soykırımı olduğunu tanımalı ve bunun ahlaki olduğu kadar hukuksal sonuçlarına da (iade-tazmin) katlanmalıdır.”

Bunlar, Osmanlı Ermenilerini sırf Ermeni oldukları için yok etme özel kastının iddialarının kesin delillerle kanıtlanması gerektiğini unutupyorlar. Soykırımı Sözleşmesi ve Uluslararası Adalet Divanı'nın kararları ise soykırımı için bu özel kastın (*dolus specialis*) kesin olarak kanıtlanması gerektiğini belirtiyor.

Bu yapılamazsa hukuksal olarak durum nedir? Varlığı yok sayılmayan o vakıa, o eylem, ulusal ceza yasalarının öngördüğü suçlar (katil, hırsızlık, gasp, ırza tecavüz, kötü muamele vb.) veya Uluslararası Ceza Divanı'nın kurulmasına ilişkin Roma Statüsü çerçevesinde öngörülen, insanlığa karşı suç veya savaş suçu çerçevesine girebilir. Bunların her biri farklı tanımı bulunan ayrı suçlardır. Uluslararası Adalet Divanı Bosna Kararı'nda bu hususun altını çizdi. Doğal olarak bu suçun varlığının yetkili mahkeme tarafından karara bağlanması da gereklidir.

*** Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ülkede veya yurt dışında yaşayan yurttaşlarımızın büyük çoğunluğu bu görüşü kabul etmiyor. Karşı görüş şöylece özetlenebilir:** “1915-1916 yıllarında yaşanan trajik olaylarda Soykırımı Sözleşmesi'nin öngördüğü kasıt yani Osmanlı Ermenilerini sırf Ermeni oldukları için tamamen veya kısmen yok etme kastı bulunmamaktadır. Osmanlı Arşivlerinde bulunan ve pek çoğu yayımlanmış olan belge, böyle bir kastın olmadığını ispatlayacak niteliktedir.

Ayrıca o elim olaylarda Osmanlı Ermenileri de dâhil olmak üzere çok sayıda Osmanlı yurttaşı büyük kayıplar vermiştir. Karşılıklı katliam yapıldığını kanıtlayan pek çok belge ve tanıklık vardır. Osmanlı Hükûmeti, o günün savaş koşullarında, bir kısım Osmanlı Ermenisi'ni tehcir etme kararını, Van isyanı ve orada Müslümanların Ermeniler tarafından katledilmesi sonucunda, ayrıca, Rusya ile savaş nedeniyle, güvenliği sağlamak için almıştır.

Tarihin selektif okunması doğru değildir. Aynı faciada hayatını yitirmiş olan bir grubun yası tutulurken, diğerlerinin kayıplarının yok sayılması ırksal ve dinsel ayrımcılıktır.

Soykırımı suçunun varlığı ancak yetkili mahkeme tarafından saptanabilir. Parlamentolar, Senatolar, Belediye Meclisleri ya da Dernekler yargısız infaz yaparak bazı olaylara soykırımı yaftasını yapıştırmamalıdır. O dönemdeki olayların soykırımı olduğuna dair yetkili mahkeme kararı yoktur. 1915 olaylarının Musevi Soykırımından farkı da buradadır. Museviler Alman Devleti'ne karşı ayaklanmamışlardı. Kimileri 1915 olaylarının soykırımı olduğunu ileri sürseler bile, Türkiye'nin bu asılsız savı kabul etmesi beklenemez.

Ayrıca, o elim olayların sorumluları konusunda Osmanlı Devleti üstüne düşeni, yapmıştır. Osmanlı Mahkemelerinin İttihat ve Terakki Hükûmeti döneminde 1916 yılında, 1627 görevli ve diğer Osmanlı yurttaşını tehcir sırasındaki suçlar nedeniyle yargılamış, bunlardan 659'nun suçlu bulunup mahkûm edilmiş, 67'sinin asılmıştır. Aradan 90 yıl geçtikten sonra bu eşhasın eylemlerinin soykırımı olduğunun ileri sürülmesinin hukuken tutarlı değildir.

Nihayet, 1915 olaylarının soykırımı olmadığını açıklayan şahısların düşüncüyü ifade özgürlüklerinin yasalarla kısıtlanması ve bunların görüşlerini açıkladıkları için mahkûm edilmeleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırıdır.”

Bu kısa anlatımdan, hukuk açısından sorunun esas itibarıyla *semantik* olduğu; ayrıca eylemin soykırımı sayılması için, özel kasıtın Uluslararası Adalet Divanı'nın Bosna Kararı'nda da belirttiği gibi yadsınamayacak biçimde isbatlanması gerektiği ve kararın yetkili mahkeme tarafından alınması icap eylediği üzerine odaklandığı anlaşılıyor

*** Uyuşmazlık hukuksal ise uluslararası adalet mekanizmaları bu ihtilafı çözebilirler mi?**

a. Uluslararası Adalet Divanı'na Başvurulması Sonuç Verir mi?

Soykırımı Sözleşmesi, Sözleşmenin hatalı uygulanması veya yorumlanması hâlinde Taraflardan birinin Uluslararası Adalet Divanına başvurabileceğini âmirdir. Bir ülke hükümeti yetkili mahkemenin kararı olmadan bir olaya soykırımı derse, Sözleşmeye aykırı hareket etmiş olur düşüncesinden hareketle, Türkiye'nin de örneğin Fransa'ya, Arjantine'e veya Perinçek kararı nedeniyle İsviçre'ye karşı Divan'a başvurabileceği görüşü ileri sürülebilirse de Uluslararası Adalet Divanı Yargıçlarını, trajik 1915 olaylarının Sözleşme'nin uygulanması çerçevesine girmeyeceğini, zira 1948 Sözleşmesi'nin geriye doğru yürütülemeyeceği kararını vermeleri olasılığı çok yüksektir. Esasen Soykırımı Sözleşmesi Uluslararası Adalet Divanı'na bir eylemin soykırımı olup olmadığını saptama yetkisini de vermemiştir. Olay 1948 Sözleşmesi sınırları dışında kalmamaktaysa, bireyler soykırımı suçu işlemiş iseler ve Devlet te bu suçta sorumluluk sahibi ise (örneğin Hükûmet emir vermiş ise) Divan, Devlet'in sorumluluğunu değerlendirir ve örneğin tazminat ödenmesine veya Bosna davasındaki Srebrenitsa olaylarında olduğu gibi kararın ilanının yeterli olduğuna karar verebilir.

b. Uluslararası Tahkim Mahkemesi'ne Başvurmak Sonuç Verir mi?

Uluslararası Tahkim Mahkemesi'ne başvurmak ya da ilgili devlet ile anlaşarak sorunu tahkime götürmek, soykırımı savının hukuken incelenmesini 1948 Sözleşmesi dışına çıkarmak anlamına gelir; bu da soykırımı suçunun temel niteliklerinden biri olan özel kasıt ve usul koşulu olan yetkili mahkeme kurallarının çiğnenmesine olanak tanır; yetkiyi mahkemeden alıp Hakem Kurulu'na havale etmek, 1948 Soykırımı Sözleşmesi'ni yok saymak, anlamına gelir. Bu durumda Hakem Heyeti'nin çoğunluğu, siyasal nedenlerle özel kasıt unsurunu keyfi olarak değerlendirebilecektir.

c. Sorunun Düşüncüyü İfade Özgürlüğü Boyutu

Ermeni soykırımı olmadığı yolundaki görüşünü, ırkçılık yapmadan ifade eden bir kimsenin görüşünü açıkladığı için mahkûm edilmesi durumunda Avrupa İnsan

Hakları Sözleşmesinin düşünceyi ifade özgürlüğüne ilişkin 10. maddesi gereğince Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurulması mümkündür. Bunun dışında görüşünü ifade etme özgürlüğünün tehdit altında bulunduğunu düşünen şahıs potansiyel mağdur olarak da AİHM'ye başvurabilir. Bu davalar yoluyla 1915 olaylarının hukuken soykırımı olduğunu red eden görüşün de, soykırımı savları kadar geçerli olduğu hukuken saptanması mümkündür. Düşünceyi ifade özgürlüğü 1915 olaylarının soykırımı sayılması gerekeceğini belirtenler için de geçerlidir. Hâlen Türkiye'de bu konuda görüş belirten pek çok yayın kütüphanelerde alenen satılıyor.

Öneri

Kanımcı, hukuksal çözüm konusunda yaklaşımımızın ağırlığını **farklı görüşün** varlığının tescili ve belgelendirilmesi ve farklı görüşü **açıklama özgürlüğü** üzerine odaklandırmalıyız. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin düşünce özgürlüğü konusundaki kararları, şoke edici bile olsa düşüncenin açıklanmasını savunmaktadır. Bunun anlamı 1915 olayları soykırımı sayılmaz, diyenlerin mahkûm edilme tehdidi ile ağızlarının tıkaçla kapatılmaması ve karşı görüşlerini açıklamalarına olanak tanınmasıdır. Böyle yapılırsa, soykırımı dogması tartışmaya açılmış olacak, karşı bilgi ve belgeler sansürlenmeyecek, *“kamu oyunun büyük bir bölümünün kabul ettiği tarihsel gerçekler tartışılmaz.”* görüşü dayanağını kaybedecektir. Halen Ermenilerin ve örneğin Perinçek davasında İsviçre Lozan Polis Mahkemesi ile İsviçre Federal Mahkemesi'nin tutumu, *“herkes tarafından bilinen bir tarihsel gerçeğin tartışılmayacağı”* yönündedir. Bu görüşü savunanlar Yahudi Soykırımı'nın da tartışılmayacak bir gerçek olduğunu belirtirler ve Yahudi Soykırımı'nı yadsıyanların bu nedenle inkâr suçundan mahkûm edildiğini söylerler. 1915 olaylarının soykırımı olduğunu ve tartışılmayacağını, bunu yadsıyanın mahkûm edilmesi gerektiğini iddia ederler. Unuttukları husus, Yahudi Soykırımı'nın yetkili mahkeme tarafından karara bağlanmış olduğu ve bu nedenle hukuken de tartışılmaz tarihsel gerçek çerçevesine girdiğidir. Oysa, 1915 olaylarının soykırımı olduğu konusunda yetkili bir mahkeme kararı bulunmamaktadır.

Farklı görüşleri inceleyecek karşıt görüş sahipleri, kendi kendilerine karşı da dürüst olmak istiyorlarsa, farklı görüşün nedenlerini ve dayanaklarını da incelemeli ve gerçeğin birden fazla yüzü bulunduğunu anlamalıdır.

d. Tazminat ve Toprak Talepleri

Ermenilerin soykırımının tanınması taleplerine bağlı olarak, özellikle Ermeni diaspora örgütlerinin, tehcir edilen Ermenilerin Anadolu'da terkettikleri mallar konusunda **tazminat talepleri** de var. Bu taleplere dinsel taşınmaz malların Ermeni kilisesine devri dâhil (SSCB ortadan kalktıktan sonra Rusya'nın kilise binalarını dinsel kurumlara devri örnek gösteriliyor). Tazminat ve iade konuları

Lozan Anlaşması ile uluslararası hukuk açısından çözüme bağlanmıştır. Diaspora örgütleri, Lozan Anlaşması'nın ulaştığı çözümleri bugün tartışmaya açmak istemekte. Ben, hukuksal bağlamda böyle bir talebin hiçbir geçerliliği ve başarı şansının bulunmadığı kanısındayım.

Batılı bazı sigorta şirketlerinden Osmanlı Ermenilerinin yaptırdıkları hayat sigortalarının bedellerinin varislerine veya Ermeni derneklerine ödenmesi ayrı bir başlıktır. Bu konunun sigorta poliçesi sahibinin varisleri ile sigorta şirketi arasında bir özel hukuk sorunu olduğu görüşündeyim. Sigorta şirketinin ödemeyi yaptıktan sonra soykırımı savı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'ne rücu eyleyebileceği savı hukuken tutarsızdır.

Toprak talebine gelince: Ermenistan Cumhuriyetinin bağımsızlık bildirgesinde Türkiye'nin Doğu illerinden Batı Ermenistan olarak söz etmesi konusunda Ermenistan Cumhuriyeti Hükümeti sözcüleri Türkiye'den bir toprak ve sınır değiştirme talepleri bulunmadığını beyan ettiler. Bulunacak çözümde bunun uluslararası bağlayıcılığı bulunacak şekilde kayıt altına alınması sağlanabilir.

Uyuşmazlığın Siyasal Boyutları

Siyasal Gerginliğin Nedenleri

Bazı Ermenistan yönetici veya düşünürlerinin, özellikle diaspora Ermeni örgütlerinin Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye topraklarından bir bölümünü ele geçirerek **Büyük Ermenistan** kurma hayalleri var. Bu hayal ve “soykırımına uğramış mazluk millet olma”, “Musevilerle eşit kadere sahip olma” savı “Ermeni Birliği”nin çimentosu olarak bilinç altında canlı tutulmakta ve Ermeni Cumhuriyeti'nin bazı memurları, politikacıları veya yöneticileri ile Ermenistan diasporası tarafından çeşitli vesilelerle dile getirilmektedir. Bir kısım Ermeni böylece XX. yüzyıl başlarından bu yana sürdürdüğü toprak taleplerini –çok uzun vadeli bir politik perspektif içinde de olsa– canlı tutuyor. Türkiye'nin doğusunu Batı Ermenistan olarak adlandırıyor.

Öte yandan, ihtilafa doğrudan taraf olmayan parlamentolar, hükümetler 1915'te soykırımı yapıldığını ileri sürüyorlar ve Türk Hükûmeti ile Türk halkının siyasal baskı altında bunu kabul etmesini istiyorlar. Bu talepler Türkiye ile o ülke Hükümetleri arasındaki ilişkileri gerginleştiriyor.

Ermenistan, Azerbaycan topraklarının büyük bir bölümünü işgal altında bulundurmakta ve Azerbaycanın ortasında Ermeni yönetiminde “önce özerklik, sonra bağımsızlık, yoluyla bir Yukarı Karabağ devleti kurulmasını ve günün birinde Ermenistan'a ilhakını istemektedir. O toprakların Azeri sahipleri sürülmüş, kaçkın durumuna düşürülmüştür.

Bu gerginlikler Türkiye'nin Erivan'da diplomatik temsilcilik açmasını engellemekte, Türkiye ile Ermenistan arasındaki kara kapısı kapalı kalmaktadır. Bu kapı, Ermenistan Azerbaycan'a saldırdığı zaman kapatıldı.

Nihayet, Ermeni savlarını destekleyenlerden Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne dışlanmasını talep edenler Türkiye'ye kabul edemeyeceği ön koşullar dayatarak, ülkemizin AB'ne tam üyelik sürecinden dışlanmasını sağlamak istiyorlar. Ermenistan devletinin yöneticileri ile Ermeni diasporası önderleri taleplerinin Türkiye'ye zorlama ile kabul ettirileceğine inanıyorlar ve bunu AB müzakere sürecinde sağlanacağını düşünüyorlar. Bu nedenle sonu açık olduğu ayrıca ilan olunan müzakere sürecinin kesilmesini istemezler.

Bu Durumda Neler Yapılabilir?

* Sorunun çözümüne olumlu katkıda bulunmak isteyen diğer ülke hükümet ve politikacılarının –siyasal tarafgirlik olduğu kuşku götürmeyen kararlar alarak– yangını körükle gitmek yerine, Ermenistan'ı Türkiye ile diyaloga teşvik etmelerinde yarar bulunacağı, her düzeyde örneğin ABD, Fransa, Arjantin ve diğer ülkelerin siyasetçilerine ısrarla duyurulmalıdır. Bu duyurularda sorunun hukuksal boyutlarının altı özellikle çizilmeli, Türkiye'nin tutum ve gerekçelerinin dinlenmeden reddinin bir sonuç vermeyeceği, soykırımı hukukuna uluslararası düzenin ve istikrarın korunması için uyulması gerektiği anlatılmalıdır;

* Doğrudan ya da iyi niyetli ara bulucular eliyle Ermenistan Hükümeti ile sorunların çözümü konusunda diyalog arayışları arttırılmalıdır. Bu konuda inisiyatif almak, çözümü arayan taraf olmak Türkiye'ye yarar sağlar.

* Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının üçte birini işgal etmekte olması kabul edilemez. Yukarı Karabağ Sorunu'nun çözümü Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesine de yarar sağlayacaktır. Türkiye bu ihtilafın halli yolunda aktif rol almalıdır.

* Sorunun hukuksal ve siyasal veçheleri yanında, birey ve toplumlar arası ilişki yanı da vardır. İnsanlar arasında düşmanlığı teşvik suretiyle bir yere varılamayacağını tarih göstermiştir. Farklı görüşlere tahammül ederek yaşamayı öğrenmek ve bu davranışı yerleştirmek gereklidir.

* 1915 olaylarının soykırımı olarak nitelendirilebileceği görüşünü taşıyanların sayısının az değildir. Bunlar arasında politikacılar, düşünürler, soykırımı hukukçuları, yargıçlar, medya mensupları bulunuyor. Sosyal psikolojinin tutum ve görüş değişimi kuramları son derecede karmaşıktır; önyargı dememek için oluşmuş ya da yerleşmiş görüşlerin değişimi güçtür, uzun zamana bağlı ve koşullu bir süreçtir. Farklı görüşün varlığı ısrarla belirtilmelidir.

* Bir olayda büyük zarar gören tarafın yası tutulurken, aynı olayda kurban veren diğerinin tarafın kayıplarının yok sayılması hakka ve hakçılığa uymadığı gerekçesi genelde kabul görür. Bu gerekçenin altı çizilmelidir. Dogma sahipleri ve fanatikler görüşlerini pek değiştirmezler, ama diğerlerinin gerçeğin çeşitli yanlarını sorgulamaları sağlanabilir.

* Biz tüm demokratik toplumların benimsemesi gereken düşünceyi ifade özgürlüğünün kısıtlanmaması, insanların ağızlarının tıkaçla kapanmaması veya kalemlerinin kırılmaması ile mümkün olabileceğini savunmalıyız. Türkiye'nin soykırımı savları karşısındaki temel söylemi, 1915 olaylarının, 1948 Soykırımı Sözleşmesi bağlamında soykırımı olarak nitelendirilemeyeceğini kanıtlayan gerekçe ve belgelere sahip bulunduğu ve karşı görüşün düşünceyi açıklama özgürlüğü çerçevesinde belirtilmesinin suç teşkil edemeyeceği olmalıdır. İhtilafın tarafları görüşlerini açıklamalı, özgürce kanıtlamağa çalışmalıdır. Görüş açıklanmasını yasaklama, görüş açıklayanı mahkûm etme veya baskı altına alma zafiyettir.

* Türk Hükûmeti tutumunu gerekçeli bir belge ile açıklamalı, 1915 döneminde vuku bulan elim olaylara benzer gelişmelerin bir daha yaşanmaması için her şeyin yapılacağı, barış kültürünü geliştirmeye yönelik diyaloga açık bulunduğu özellikle vurgulanmalıdır.

* Buna paralel olarak Ermenistan Cumhuriyeti vatandaşları ile Türk vatandaşları arasındaki anlayış ve güven duygusunun sağlanması için, belki ufak ama etkili adımlar atılması mümkündür. Bu adımlar arasında, gazeteciler, diğer yaygın medya mensupları, sanatçılar arasında temasların artırılması, burs verilmesi, Türkiye'de izinsiz olarak çalıştıkları bilinen bazı Ermeni vatandaşlarının durumlarını legalize etmeye yönelik olanakların araştırılması, bunların çocuklarına Türkiye'deki Ermeni okullarında eğitim imkanının tanınması olanakları incelenmelidir.

* Ermeni asıllı vatandaşlarımızın tüm haklarından güven içinde ve eksiksiz, kesintisiz yararlanmalarını sağlayacak önlemlerin pekiştirilmesi, bunların Ermenistan ile Türkiye arasında bir köprü oluşturmalarının sağlanması, nihayet karşılıklı turizm ve ticaretin teşviki gibi önlemler de çözüme katkıda bulunacaktır.

Atılacak güven sağlayıcı adımların, uzun bir süre gerektirse bile, ihtilafın çözümüne katkıda bulunacağı görüşündeyim.

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV: Sayın Tacar'a teşekkür ederiz. Şimdi **"Ermeni Tehciri ve Yargulamalar (1915-1916)"** konulu konuşmalarını yapmak üzere sözü Sayın Sarınay'a bırakıyorum. Buyurun.

Yusuf SARINAY*: Teşekkürler Sayın Başkan.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk; "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır." demektedir. İşte bazı Batılı ülkelerde tarihî delillerden yoksun bir şekilde önyargılı ve siyasi bir yaklaşımla ele alınan Ermeni meselesi

* Devlet Arşivleri Genel Müdürü, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İvedik cad. No. 59, 06170 Yenimahalle-Ankara/TÜRKİYE. e-posta: yusuf.sarinay@basbakanlik.gov.tr

Atatürk'ün özdeyişiyile insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet almıştır. Çünkü bazı Batılı ve Ermeni çevreler iddialarını tarih ve bilimsel temellerden ziyade, hatırat türü subjektif eser ve değerlendirmelere dayandırmakta ve tarihi seçici bir şekilde kullanmaktadırlar. Yani tarihî olayları belli bir sebep-sonuç ilişkisi içinde ortaya koyan kendi içinde tutarlılığı olan bir bütün olmaktan çıkıp, Ermenilerin işlerine gelen argümanları çekip çıkardığı bir bilgi ambarı olarak kullanmakta ve tarih 1915'e hapsedilmektedir. Böylece Ermeni tehcirinin sebepleri ve tehcire giden süreçte Ermeni Örgütlerinin çıkardığı isyanlar ve olaylar ile dönemin büyük devletlerinin Ermenilere yönelik politikaları unutturulmaya çalışılmakta ve âdetâ Osmanlı Devleti'nin herhangi bir sebep yokken Ermenileri 1915 yılında tehcire tabii tuttuğu şeklinde bir senaryo ile Türk milleti suçlanmaya çalışılmaktadır.

Bu sebeple tebliğde; Ermenilerin sevk ve iskânına yol açan gelişmeler tarihî süreç içinde anahatlarıyla değerlendirildikten sonra, Ermeni tehciri sırasında meydana gelen suistimaller ve 1915-1916 yıllarında yapılan yargılamalar ele alınacaktır.

Ermeni Tehcirinin Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca süren hoşgörülü yönetim anlayışı sayesinde dini, milli, sosyal ve kültürel kimliklerini yaşatıp geliştiren Ermenilerde de milliyetçilik fikirleri, misyonerler, yabancı okullar ve büyük devletlerin desteği ile giderek güçlenmiş, kilisenin öncülüğünde bağımsızlık hareketlerine yönelmişlerdir.¹ Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Ermeni konusu uluslararası bir mahiyet kazanmış, başta Rusya olmak üzere, bölgede emelleri olan Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı baskı aracı olarak kullandıkları bir mesele hâline gelmiştir. İşte büyük devletlerin desteğinden cesaret alan Ermeni milliyetçileri kendilerinden önce bağımsızlık hareketlerine girişen Sırp, Yunan ve Bulgarlar gibi aynı yolu izleyerek Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurmak amacıyla harekete geçmişlerdir. Ancak Ermeniler; Sırlar ve Yunanlılar gibi Osmanlı Devleti'nin hiçbir yerinde çoğunluğa sahip değillerdi.² Dolayısıyla bağımsız bir Ermenistan kurmak için gerekli olan maddi unsurlar (nüfus, sınırları belli bir bölge) mevcut değildi. Bu sebeple Ermeni milliyetçileri maddi unsurlardan mahrum bir milliyetçilik akımının amaçlarını gerçekleştirmek için meşru devletlerine, yani Osmanlıya karşı mücadele metodu olarak terörü seçmişlerdir.

Ermeni milliyetçilerinin mücadele metodu olarak terörü seçmelerinin iki önemli sebebi vardır. Birincisi, bağımsız devlet kurmayı amaçladıkları bölgedeki

¹ Ermeni milliyetçiliğinin doğuşunda etkili olan faktörler için bkz.: Kamuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Ankara, 1983, s. 29-53; Bayram Kodaman; "Ermeni Meselesi (**Tarihî ve Siyasi Bir Değerlendirme**)", **Yeni Türkiye, (Ermeni Sorunu Özel Sayısı I)** Sayı: 37, (Ocak-Şubat-2001) s. 200-212.

² Osmanlı Devleti'nde Ermeni nüfusu hakkında geniş bilgi için bkz.: Hikmet Özdemir ve diğerleri; **Ermeniler: Sürgün ve Göç**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara, 2004, s. 5-52.

Müslüman Türk çoğunluğu ya katlederek ya da göçe zorlayarak bölgede çoğunluğu sağlamak, ikincisi meydana gelen olayları batı dünyasında “Ermenilerin Katliamı” olarak propaganda ederek Avrupalı Devletlerin Ermeniler lehine askerî ve siyasi müdahalesini sağlamaktır.

Bu amaçla Berlin Antlaşması ile büyük devletlerin desteğini elde eden Ermeni milliyetçileri Osmanlı sınırları içinde ve dışında ihtilalci-silahlı terörizmi mücadele metodu olarak seçen parti ve dernekler kurarak 1890 yılından itibaren silahlı eylemlerini yoğunlaştırmışlardır.³ 1890-1914 yılları arasında Doğu Anadolu’dan Akdeniz’e, Orta Anadolu’dan İstanbul’a kadar uzanan bölgelerde, Ermeniler 40’tan fazla isyan çıkarmış ve terör olayı gerçekleştirmişlerdir.⁴ Bu olayları bahane eden büyük devletler de bir taraftan Ermeniler lehine ıslahat yapılması için Osmanlı Devleti’ne baskı yaparken, diğer taraftan Ermeni milliyetçilerini isyana teşvik etmişlerdir. Büyük devletlerin Ermeniler için reformlar yapması hususunda Osmanlı Hükümeti’ne baskıları I. Dünya Savaşı öncesine kadar devam etmiştir.⁵ Sonuçta 8 Şubat 1914 tarihinde imzalanan bir antlaşma ile Doğu Anadolu vilayetlerinde Ermeniler lehine ıslahat yapılmasını Osmanlı Hükümeti büyük devletlerin baskısı ile kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu antlaşma ile Anadolu’da bağımsız bir Ermeni devletinin kurulmasının temelleri atılmıştır.⁶

Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ve Osmanlı Devleti’nin İtilaf devletlerine karşı Almanya’nın yanında savaşa girmesi Ermeni milliyetçileri tarafından amaçları olan bağımsız Ermenistan’ın kurulabilmesi için büyük bir fırsat olarak görülmüştür. I. Dünya Savaşı’na kadar büyük ölçüde silahlandırılan Ermeniler savaş başladığında Osmanlı Devleti’ne karşı savaşarak bağımsız Ermenistan’ı kurmak amacıyla başta Rusya olmak üzere İtilaf Devletleri ile iş birliği içine girmişlerdir. Osmanlı Ordusu’nun Sarıkamış’ta Rusya’ya yenilmesi ve arkasından İngiltere ve Fransa’nın Çanakkale’ye saldırmasına paralel olarak Ermeni Komiteleri savaşan Osmanlı Ordularını arkadan vurmaya ve ikmal yollarını kesmek için harekete geçmişler ve silahlı isyanlara başlamışlardır.

Osmanlı yönetimi tarafından Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan’ın bağımsızlıklarını tanıyarak, bu toprakları terk etmek bir anlamda küçülme olarak

³ Ermeni Kuruluşları için bkz.: **Ermeni Komiteleri (1891–1895)**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 2001; Esat Uras; **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Genişletilmiş 2. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 421–457.

⁴ Ermeni isyanları için bkz.: Azmi Süslü ve diğerleri, **Türk Tarihinde Ermeniler**, Ankara, 1995, s. 148-153; Uras, a.g.e, s. 458–531; Gürün, a.g.e, s. 126-176.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Münir Süreyya Bey; **Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877–1914)**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 2001, Ercüment Kuran; “Ermeni Meselesinin Milletlerarası Boyutu” **Yeni Türkiye**, Sayı: 37, (Ocak-Şubat-2001) s. 235-244 ve Ali Karaca, **Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838–1899)**, İstanbul 1993.

⁶ Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine uygulanamayan bu ıslahat projesi için bkz. Zekeriyâ Türkmen; “İttihat ve Terakki Hükümetinin Doğu Anadolu Islahat Müfettişliği Projesi ve Uygulamaları (1913-1914)”, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı: 9, Bahar-2003, s. 41-75.

algılanmıştır. Fakat Kafkaslardan Akdeniz'e uzanan geniş bölgeyi Ermenilere terk etmek, bir küçülme değil, doğrudan doğruya Osmanlı devletinin tamamen dağılması anlamına gelirdi. Bu sebeple Ermenilerin birlikte yaşamayı reddederek Türklerin anayurduna sahip olma iddiası ile Avrupalı devletlerin desteği ile toplu isyanlara kalkışmaları Osmanlı Hükûmeti'ni sevk ve iskan kararı almaya sevk etmiştir.

Osmanlı hükümeti seferberlik ilanından itibaren dokuz ay dayandıktan sonra Ermeniler konusunda köklü tedbirler almak zorunda kalmıştır. Öncelikle 24 Nisan 1915 tarihinde Ermeni Komiteleri kapatılmış, liderleri ile zararlı faaliyetleri bilinen Ermeniler tutuklanmıştır.⁷ Ancak olayların giderek tırmanması ve Van Olayları üzerine Sevk ve İskan Kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan Sevk ve İskân Kanunu'nun uygulanması, idarecilerin yorum ve kabiliyetlerine bırakılmamış, uygulamada idarecilerin neyi nasıl yapacaklarına dair kararlar alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Hükûmeti göçün düzenli ve güvenli bir şekilde uygulanması ve sevk edilen Ermenilerin can ve mal güvenliğinin korunması amacıyla mümkün olan önlemleri almak için büyük çaba harcamıştır.⁸

Osmanlı Hükûmeti'nin 1915'te aldığı sevk ve iskan kararı olabilecek yani ihtimal dâhilindeki bir Ermeni isyanına karşı düşünülmüş bir tedbir değil, fiilen ortaya çıkan isyana ve düşman ordusuyla iş birliğine karşı alınan geçici bir tedbirdir. Bu sebeple yapılan sevk ve iskan planlı ve siyasi amaçlı değil, tamamen askerî ve güvenlik sebebiyle alınmıştır. Ermenilerin sevk ve iskanı yaklaşık bir yıl sürmüş, 15 Mart 1916 tarihinden itibaren vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen bir talimatla tehcir durdurulmuştur.⁹

Ermeni Sevkıyatı Sırasında Yaşanan Suistimaller ve Yapılan Yargulamalar

Yukarıda belirtildiği gibi, Osmanlı Hükûmeti savaşın olumsuz şartları içinde Ermeni sevkıyatını yürütürken kabilelerin güvenliklerinin sağlanması konusunda büyük gayret sarf etmiştir. Başta Meclis-i Vükela'da alınan sevk ve iskân kararı olmak üzere, Dâhiliye Nezareti tarafından taşra yöneticilerine gönderilen talimatlarda; Ermenilerin can ve mal güvenliği üzerinde önemle durulmuş, gerekli tedbirlerin alınması ve Ermenilere kötü muamelede bulunan jandarma ve memurların derhâl azledilerek Divan-ı Harplere teslim edilmesi vurgulanmıştır.¹⁰

Ermeni sevkıyatı sırasında Erzurum-Erzincan arasında 500 kişilik bir kafilenin Kürtlerin saldırısına uğrayarak katledilmesinin haber alınması üzerine Dâhiliye Nezareti'nden Erzurum, Elazığ ve Bitlis vilayetlerine 14 Haziran 1915 tarihinde

⁷ BOA.DH.ŞFR.Nr. 52/96-97-98. **Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekât-ı İhtilaliyesi, İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra**, İstanbul, 1332, s. 242.

⁸ BOA, Meclis-i Vükela Mazbatası, Nr. 198/24; BOA.DH.ŞFR.Nr. 54/10; DH.ŞFR. 54/9, DH.ŞFR. Nr. 54/162.

⁹ BOA.DH.ŞFR.Nr. 62/21.

¹⁰ BOA. Meclis-i Vükela Mazbatası, Nr. 198/24; BOA, DH, ŞFR. Nr. 54/9; 54/156, 54/162; 55/292.

gönderilen bir talimatta; Ermenilerin sevkleri esnasında yollarda muhafaza edilmeleri, hiçbir zaman ahalinin işe karıştırılmaması ve mukateleye (karşılıklı çatışma) meydan verilmemesi, bu amaçla sevk güzergâhlarında tedbir alınması ve Ermenilere karşı katl ve gaspa cüret edeceklerin şiddetle cezalandırılması emredilmiştir.¹¹ 26 Haziran 1915 tarihinde Elazığ vilayetine gönderilen talimatta; Ermeni kabilelerine Dersim eşkiyası tarafından saldırıldığı, bu saldırıların önlenmesi ve kabilelerin emniyet içinde sevklerinin sağlanması hususunda derhâl tedbir alınması emredilmiştir.¹² 28 Ağustos 1915 tarihinde Trabzon vilayetine gönderilen talimatta; Ermenilere karşı gasp ve yağmada bulunanların şiddetle cezalandırılması¹³; 29 Ağustos 1915 tarihinde Ankara vilayetine gönderilen talimatta ise, sevk olunsun olunmasını Ermenilerin her türlü tecavüzden korunmaları ve güvenliğinin sağlanamadığı mahallerde sevkîyatın ertelenmesi, Ermenilere herhangi bir saldırı olursa ilgili memurların Divan-ı Harplere verilmesi emredilmiştir.¹⁴ Bazı bölgelerde Ermeni kabilelerinin mallarının gasp edildiği ve saldırılara maruz kaldıkları ve mahalli yöneticilerin görevlerini suiistimal ettiklerinin haber alınması üzerine¹⁵ hükümet, olayları önlemek amacıyla daha radikal tedbirler almaya başlamıştır. Bu konuda; hükümet Ermeni sevkîyatının yapıldığı vilayetlere gönderdiği talimatta; muhafızsız hiçbir kabilenin yola çıkarılmamasını, muhafız sayılarının artırılmasını ve Ermeni kabilelerine saldırıda bulunanların yakalanarak cezalandırılmasını emretmiştir. Bu çerçevede; Tokat Jandarma Komutanına soruşturma açılmış; Aziziye (Pınarbaşı) Kaymakamı Hamid Bey'in Ermeni sevkî sırasında usulsüz hareketlerinden dolayı görevden alınarak Divan-ı Harbe verilmesine karar verilmiş, Tenos (Şarkışla) Kaymakamı azledilmiştir.¹⁶ Urfa bölgesinde kabilelere refakat eden jandarmalar ihmalleri sebebiyle Divan-ı Harb'e sevk edilmişlerdir.¹⁷ Urfa'dan Resulayn ve Nusaybin yoluyla sevk tabii tutulan Ermenilere tecavüzlerin önlenmesi amacıyla yol güzergâhı değiştirilmiştir.¹⁸ 18 Eylül 1915 tarihinde Konya vilayetine gönderilen şifrede; Karaman istasyonunda bir jandarmanın Ermeni göçmenleri kırbaçladığının haber alındığı, böyle davranan jandarma ile bu duruma müsamaha gösterenler hakkında tahkikat yapılması ve şiddetle cezalandırılması emredilmiştir.¹⁹

Yukarıda belirtildiği gibi, Ermenilerin sevk ve iskânı sırasında istenmeyen bazı olayların cereyan etmesi ve bir kısım görevlilerin Hükümet'in kararlarına aykırı

¹¹ BOA. DH. ŞFR. Nr. 54/9, 54/10.

¹² BOA. DH. ŞFR. Nr. 54/162.

¹³ BOA. DH. ŞFR. Nr. 55/266.

¹⁴ BOA. DH. ŞFR. Nr. 55/290.

¹⁵ Halep-Meskene'de gasp için yapılan saldırılarda 2000 Ermeni'nin öldürüldüğü, Diyarbakır'dan Zor'a Suruç'tan Halep'e sevk edilenlerden de 2000 kişinin soyuldukları konusunda bkz. Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 59-60.

¹⁶ BOA. DH. ŞFR. Nr. 57/105; 57/116.

¹⁷ BOA. DH. ŞFR. Nr. 57/309.

¹⁸ BOA. DH. ŞFR. Nr. 57/277.

¹⁹ BOA. DH. ŞFR. Nr. 56/64.

davranışlarda bulunmaları üzerine, hükümet ülke çapında durumu incelemek ve sorumluları cezalandırmak üzere harekete geçmiştir. Bu amaçla Talat Paşa'nın 28 Eylül 1915 tarihli tezkiresi üzerine, Meclis-i Vükela 30 Eylül 1915 tarihinde soruşturma komisyonları kurulması kararı almıştır. Bu kararda; Ermenilerin sevk ve iskânı sırasında ahaliden bazıları ile bir kısım memurların suiistimalleri ve kanuna aykırı hareketlerinin olduğunun anlaşıldığı, bu sebeple bunları yerinde incelemek ve suçlu görünenlerin Divan-ı Harplere sevk etmek amacıyla; Hüdavendigar, Ankara vilayetleri ile İzmit, Karesi, Eskişehir, Karahisar-ı Sahib, Kayseri, Niğde livalarına Temyiz Mahkemesi Reisi Hulusi Bey'in başkanlığında Şuray-ı Devlet azasından Seyyid Haşim ve Jandarma binbaşlarından Galip Beyefendilerden; Adana, Halep ve Suriye vilayetleriyle Maraş, Urfa ve Zor livalarına istinaf Mahkemesi Reisi Asım Bey'in başkanlığında İzmir Jandarma Mıntika Müfettişi Kaymakam Hüseyin Muhyiddin ve Ankara Vilayeti Mülkiye Müfettişi Muhtar Beylerden; Erzurum, Trabzon, Sivas, Mamuretü'l aziz, Diyarbakır ve Bitlis vilayeti ile Canik livasına Bitlis eski valisi Mahzar Bey'in başkanlığında İstanbul Bidayet Müdde-i Umumisi Nihad ile Jandarma binbaşlarından Ali Naki Beylerden üç heyet oluşturulduğu belirtilmektedir.²⁰ Olayları önleme konusunda çok hassas davranan hükümet henüz Meclis-i Vükela kararı çıkmadan muhtemel heyet üyelerine hazırlıklı olmaları konusunda önceden bilgi de vermiştir.²¹

Bu soruşturma heyetlerine verilen talimatta; jandarma, polis, amirler ve memurlar hakkında soruşturma yapılması ve yapılacak soruşturma sonucuna göre, suçlu bulunan ve görevlerini suiistimal edenlerin Divan-ı Harplere sevk edilmeleri emredilmiştir.²²

Osmanlı Devleti'nde "Divan-ı Harbi Örfi Mahkemeleri" olarak bilinen bu mahkemeler; sıkıyönetim ilan edilen bölgelerde devletin iç ve dış güvenliğini ihlal edecek bütün suçlar ile isyan, ihtilal, çetecilik faaliyetleri, savaş sırasında hükümetin yayınlamış olduğu her türlü kanun, emir ve talimat hükümlerine aykırı davranışları yargılamıştır.²³

Ermenilerin sevk ve iskâna tabii tutulduğu bütün bölgelerde incelemeler yapan bu soruşturma komisyonlarının verdikleri raporlara dayanarak görevini kötüye kullanan birçok görevli azledilmiş; yargılanmak üzere Divan-ı Harplere

²⁰ BOA Meclis-i Vükela Mazbatası Nr. 199/35; Seyyid Haşim Bey'in hastalığı sebebiyle daha sonra yerine Şuray-ı Devlet azası İsmail Hakkı Bey tayin edilmiştir. BOA. DH. ŞHR. Nr. 58/38; **Talat Paşa'nın Anıları**, Yay. Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul, 1994, s. 83'te dört heyet oluşturulduğu belirtilmektedir.

²¹ Bu konuda Ankara Vilayeti Mülkiye Müfettişi Muhtar Bey ile Bitlis Eski Valisi Mahzar Bey'e önceden yazı yazılmıştır. Bkz.: BOA. DH. ŞFR. Nr. 56/179; 56/186.

²² BOA. DH. ŞFR. Nr. 56/267.

²³ Geniş bilgi için bkz.: Osman Köksal, **Tarihsel Süreci İçinde Bir Özel Yargı Organı Olarak Divan-ı Harb-i Örfiler (1877–1922)**, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara, 1996.

sevk edilmiştir. Bu mahkemeler, Mütareke döneminde İtilaf Devletlerinin baskısı sonucu kurulan mahkemelerden farklı olarak yukarıda belirtilen komisyonların raporlarına dayanarak yargılamada bulunmuşlardır. Dâhiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 19 Şubat 1916, 12 Mart 1916 ve 22 Mayıs 1916 tarihli gizli yazıların ekinde yer alan listelere göre Divan-ı Harplerde yargılananların vilayetlere göre dağılımı şu şekildedir.²⁴

Amasya	: 2
Ankara	: 148
Bitlis	: 29
Canik	: 89
Diyarbakır	: 70
Eskişehir	: 29
Halep	: 56
Hüdavendigâr	: 21
İzmit	: 28
Kayseri	: 146
Konya	: 16
Mamuretülaziz	: 249
Niğde	: 8
Sivas	: 579
Suriye	: 27
Urfa	: 170
Genel Toplam	: 1.673

Divan-ı Harplerde yargılanmak üzere tutuklanan 1673 kişinin içinde asker, polis ve Teşkilat-ı Mahsus'a elemanı sayısı 528 kişidir. Bunların arasında binbaşı, yüzbaşı, üsteğmen, teğmen, jandarma bölük komutanı, polis komiseri ve polis gibi rütbeli kişiler bulunmaktadır. Ayrıca, sıhhiye müdürü, tahsildar, kaymakam, belediye reisi, nahiye müdürü, kâtip, sevk memuru, mal müdürü, tapu memuru, muhtar, telgraf müdürü, nüfus memuru, başkâtip ve Emval-i Metruke Komisyonu reisi gibi 170 kamu görevlisi de yargılanmıştır. Diğer taraftan Ermeni sevkıyatı sırasında gasp ve saldırı olaylarına kalkışan çete mensubu ve halktan da 975 kişi yargılanmak üzere Divan-ı Harplere sevk edilmiştir.

²⁴ BOA. (Harici Siyasi) HR. SYS. Nr. 2882/29. Gürün bu sayıyı 1397 olarak vermektedir. Gürün, a.g.e., s. 221-222.

Divan-ı Harplere sevk edilen bu kişiler adam öldürme, yaralama, Ermenilerin mallarına zarar verme, çalma, zorla para ve eşya alma, rüşvet, yağma ve yankesicilik, Ermeni kızlarıyla izinsiz evlilik ve vazifeyi suiistimal suçlarından yargılanmışlardır.

1916 yılı ortalarına kadar Divan-ı Harplerde yapılan yargılamaların sonucu verilen cezalar ve mahkemelerin safahatı şöyledir:

67 kişi	: İdam cezası
524 kişi	: Hapis cezası
68 kişi	: Kürek, para, kalebent, pranga ve sürgün cezası
227 kişi	: Berat ve yargılama redid
109 kişi	: Mahkeme devam etmekte ve inceleme aşamasında
4 kişi	: Velisine teslim
674 kişi	: Hakkında henüz bir işlem yapılmayanlar

Yukarıdaki rakamları değerlendirdiğimizde yargılaması devam eden veya henüz hakkında bir işlem tesis edilmeyenler arasında da çeşitli cezalara çarptırılanların sayısının daha da artması muhtemeldir.

Dâhiliye Nezareti'nden Konya vilayetine gönderilen idam cezasına çarptırılanlardan Siroz'lu Ahmed ve arkadaşı Halil'in Ermenileri katl ve eşyalarını gasp suçlarından 4. Ordu Divan-ı Harbinde yargılanmak üzere Konya'ya sevk edildiği firarına meydan verilmemesi ve Cemal Paşa'dan talep olana kadar Konya'da hapsedilmeleri emredilmiş,²⁵ daha sonra Suriye Divan-ı Harbi'nde idama mahkûm edilen bu kişiler²⁶ Şam'da asılmışlardır.²⁷

Osmanlı Hükûmeti'nin kendi insiyatifi ile gerçekleştirdiği bu yargılamaların dışında I. Dünya Savaşı sonunda özel olarak kurulan Divan-ı Harp Mahkemeleri bulunmaktadır. Ayrı bir inceleme konusu olan bu mahkemeler Mondros Mütarekesi sonucu Osmanlı devletini işgal eden itilaf devletlerinin baskıları sonucu Hürriyet ve İtilaf hükümetleri tarafından kurulmuş, işgalcilere yaranma, intikam duygusu ve siyasi amaçlarla bir dönemi toptan yargılamışlardır.²⁸ Ayrıca mütareke döneminde savaş ve tehcir suçlusu olarak İngilizler 144 Osmanlı devlet adamını Malta'da yargılamışlar, ancak tutuklananlar hakkında herhangi bir suç delili bulamamışlardır.²⁹

Osmanlı Hükûmeti I. Dünya Savaşı içinde 1915-1916 yıllarında iç hukuk

²⁵ BOA. DH. ŞFR. Nr. 55 A/177.

²⁶ BOA. HR. SYS. Nr. 2882/29-25.

²⁷ Ali Fuad Erden, **Suriye Hatıraları**, Yayına Haz: Alpay Kabacalı, İstanbul, 2003, s. 269.

²⁸ 1918-1920 yılları arasında yapılan bu yargılamalar hakkında geniş bilgi için bkz.: Feridun Ata, **İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

²⁹ Geniş bilgi için bkz.: Bilal Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Bilgi Yayınevi, 2. baskı, Ankara, 1985.

sistemini işleterek Ermenilerin sevk ve iskanı sırasında; çıkarılan kanun ve yönetmelikler ile gönderilen talimatlara aykırı davranan, suistimali görülen asker-sivil devlet görevlileri ile çetecilik yapan vatandaşları askerî mahkemelerde yargılayarak cezalandırdığını görmekteyiz. Bu yargılamalar ve cezalandırmalar Ermenilerin can ve mal güvenliklerinin sağlanması konusunda Osmanlı merkezi yönetiminin ne kadar hassas davrandığını, münferit olaylara dahi göz yummadığını göstermektedir. Ermenileri yok etme veya onlara katliam yapma amacıyla olan bir yönetimin suç işleyen veya ihmali görülen devlet görevlilerini yargılaması, görevlerinden alması ve idam dâhil çeşitli cezalara çarptırılmaları konularında bu kadar hassas davranması mümkün müdür? Almanya'nın Yahudi soykırımı ile Ermeni olaylarını karşılaştıran ve benzerlikler kurmaya çalışan bazı aydınlara şunu sormak gerekir. Almanya'da Yahudilere kötü davrandığı için yargılanan, görevinden alınan, hatta hapsedilen ve idama mahkûm edilen Alman subayı veya kamu görevlisi var mıdır?

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV: Sayın Sarımay'a teşekkür ederiz. Şimdi konuşmalarını yapmak üzere sözü Sayın Lutem'e veriyorum. Buyurun.

E. Büyükelçi Ömer Engin LUTEM: Ermeni sorununa çözüm arayışlarını siyasi, hukuki ve bilimsel olmak üzere üç alanda araştıracağız.

1. Siyasi Alanda Çözüm Arayışları

İlk önce Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde bir düzelmenin Ermeni Sorunu'na ne derecede etki yapabileceğinin incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normal hale dönmesi çok zordur. Zira bu Ermenistan'ın Türkiye'nin sınırlarını tanıması, soykırım iddialarından vazgeçmesi ve Karabağ ve bu bölgeyi çevreleyen Azeri topraklarının işgalinden vazgeçmesine bağlıdır.

Bunlar gerçekleştiği takdirde dahi Ermeni diasporasının soykırım iddialarına devam edeceği ve bu iddiaların kabulü için gayret sarf edeceği unutulmamalıdır.

Bu arada sorunun çözümünü sağlamasa dahi sorunu, bir süre için, arka plana iten gelişmeler olabilir. Bunlar: Türkiye'nin sınır kapılarını açması, Ermenistan'ın Tarihçiler Komisyonu önerisini kabul etmesi, Türkiye'nin AB'ye üye olacağı kesinleşmesi, Türkiye ABD ilişkilerinin düzelmesi olarak sıralanabilir.

Bunların sadece birinin gerçekleşmesi dahi günümüzdeki "devamlı bunalım" olarak tanımlanabilecek durumu hafifletecektir. Hepsini beraber gerçekleşirse Ermeni sorunu tamamen geri plana gidecek ve tarihi alanda bir tartışmaya dönüşecektir. Ancak günümüzde bunların hiçbirinin kısa zamanda gerçekleşebileceğini söylemek mümkün değildir.

2. Hukuki Alanda Çözüm Arayışları

Hukuk alanında üç olanak bulunduğu görülmektedir: Bunlar uluslararası Adalet Divanı'na başvurmak, hakem mahkemesine gitmek ve Fransa'nın aleyhinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine dava açmaktır.

Uluslararası Adalet Divanı'nın bu konudaki yetkisi 1948 BM Soykırım Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra vuku bulan soykırımlar için olduğundan Divan'ın geriye işlemezlilik ilkesi gereğince Ermeni tehcirinin soykırım olup olmadığını saptamasını öngören bir talebi kabul etmemesi normaldir.

Divan tüm ilgili tarafların rızası olduğu takdirde böyle bir davaya bakmak isteyebilir ancak bu kez Divan'ın gibi bir karar alacağı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. 1948 Sözleşmesi soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılması hakkındadır. Eski bir olay için önlenme söz konusu olmalığine göre cezalandırma esas alınacaktır. Ancak tehcirden sorumlu tüm kişiler olmuştur. Esasen Lozan Antlaşması'na ekli Suçluların Affına Dair Protokol, savaş sırasındaki işlenmiş suçlardan dolayı kişilerin yargılanmasına engeldir.

Sözleşme, devletlerin cezalandırılmasını ön görmemektedir. Devletlere moral sorumluluk yüklenmesi düşünülebilir. Ancak Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı değildir. Osmanlı İmparatorluğu'na son veren Türkiye Cumhuriyeti'dir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkeleri Osmanlı Devletinden farklıdır.

Son olarak Divan'a gitmesi gereken ülkenin Türkiye değil Ermenistan olduğu düşünülmektedir. Çünkü Türkiye'nin "soykırım olmamıştır." talebi aslında bir "durum tespiti" anlamına gelmektedir. Divan'ın böyle bir yetkisi olduğu kuşkuludur.

Ermenistan, Divan'a başvurarak, Türkiye'yi 1915 olaylarıyla sorumlu olmakla suçladığı takdirde bu Sözleşmeye daha uygun düşebilir. Ancak Ermenistan'ın dava açması da geri işlemezlilik ilkesinin aşılmasına bağlıdır.

1915 olaylarının soykırım olup olmadığının hakem yoluyla saptanmasına gelince, Hakeme gitmenin başlıca sakıncası 1948 Sözleşmesi'nin ve Lozan Antlaşması'nın Türk görüşleri lehindeki hükümlerinden vazgeçmek anlamına gelmesi, bu hükümlerin bir yana bırakılıp, Ermenilerle mutabık kalınacak bir çerçevede içinde hakemin karar vermesinin kabul edilmesidir.

Diğer yandan Ermenilerle bir tahkimname üzerinde mutabakata varmak imkânsız gibidir.

Hakeme gitmenin tek avantajı taktik alanındadır. Taraflar hakeme gitmek için müzakerelere başlarsa soykırım iddialarında ve bunların tanınması çabalarında bir gerileme olacaktır.

Ermeni "soykırımını" inkâr edenlerin cezalandırılması hakkında Fransa'da bir kanun kabul edildiği takdirde Fransa aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açılabilir. Böyle bir davanın açılması için Fransız Senatosu'nun Ermeni

soykırımını inkâr edenleri cezalandıran kanun tasarısını kabul etmesi, bir kişinin bu kanun nedeniyle açılacak bir dava sonucunda mahkûm olması, Fransız Temyiz Mahkemesi'nin bu kararı onaylaması gerekir.

Bu dava kazanıldığı takdirde (ki kazanılabilir), Fransa ifade özgürlüğünü ihlal ettiği için mahkûm olmuş olacaktır. O nedenle dava doğrudan soykırım iddialarıyla ilgili değildir, Fransa kaybetse dahi soykırım iddiaları ileri sürülebilecektir. O nedenle mahkemenin lehte kararı Türkler için moral alanında bir başarının ötesinde bir anlam taşımayacaktır.

3. Bilimsel Çalışmalarla Çözüm Arayışı

Şu anda uluslararası alanda Ermeni tezlerini savunan yayınların hâkim durumda olduklarını gözlemliyoruz. Türk görüşlerini savunanların sayısı az olup bunlar, Ermeni propagandasının etkisi altında, taraflı olmakla suçlanmaktadır.

Ermeni eserlerinin dayandığı kaynaklar bazı Ermenilerin ve misyonerlerin anıları, bazı ABD ve Alman Konsolosluklarının raporları, Morgenthau gibi gerçeği söylemediği kanıtlanmış bir büyükelçinin duyumları gibi kaynaklardır. Bu kaynakların hemen hepsinden yararlanılmıştır. Ermeniler artık kaynak bulmakta zorluk çekmektedirler.

Bu kaynakların tarafsız olmadığı açıktır. Diğer yandan tüm bu kaynaklar ikincildir. Birinci derecede önemli olan incelenen olayın geçtiği ülkenin resmi kaynaklarıdır. Diğer bir deyimle Ermeni soykırımı iddiaları tartışılmaz bir şekilde, ancak Osmanlı resmi belgeleriyle kanıtlanabilir.

Bu durumun farkına varılmış olmalı ki Diaspora Ermenilerince doksanlı yılların başından itibaren soykırım olduğunun Türk kaynaklarına dayanılarak kanıtlanması operasyonu başlatılmıştır. Bu düşüncenin sahibi Dadrian'dır. Onun asistanı mevkiinde Taner Akçam bulunmaktadır. Bu alanda çalışan ancak Dadrian'a bağlı olmayan kişiler Ara Sarafyan, Hilmar Kaiser ve Raymond Kevorkyan'dır. Bunların ortak noktası Osmanlıca ve Arap harflerini ya hiç ya da az bilmeleridir. Bu da Osmanlı Arşivlerinden az yararlandıkları anlamına gelmektedir.

Türk bilim adamlarının da Osmanlı belgelerinden gerektiği gibi yararlandıklarını söylemek zordur. Zira Osmanlıcaya hâkimiyet bazen Türkler için de sorundur. Ancak Osmanlı kaynaklarına dayanarak kitap ve makaleler yazılması da kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu, özellikle, Ermeni yanlısı kaynakların tükenmiş ve tükenmekte olduğunu düşündürdüğünden önem kazanmaktadır. Kısacası bu alanda "yenilik" sadece Osmanlı kaynaklarından gelebilir.

İkinci husus soykırımı kanıtlamak için yazılmış kitapların analitik bir incelemesinin yapılarak bunların tutarsızlığının, sahteciliğinin, belirli bir tezin kanıtlanması için yazıldığı ortaya konmasıdır. Bu, Türkiye'de şimdiye kadar bir kez ve başarılı bir şekilde yapılmış ve Talat Paşa'ya atfedilen telgrafların sahte

olduğu Şinasi Orel ve Süreyya Yüce'nin “**Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü**” kitabıyla ortaya konmuştur.

Dadrian, Taner Akçam ve Raymon Kevorkyan'ın kitapları için de aynı analitik tahlil yapılmalıdır. Bu kitapların soykırım tezinin kanıtlamak üzere ve sahte belge, yanlış yorum gibi metotlar kullanılarak yazılmış olduklarının kanıtlanması, soykırım iddialarına büyük bir darbe indirecektir.

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV: Sayın Lutem'e teşekkür ederiz. Şimdi Sayın Şenol Kantarcı “**Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye: Türkiye Meselenin Siyasi ve İlmî Boyutu'nun Neresinde?**” konulu konuşmalarını yapacaklar. Buyurun kantarcı.

Dr. Şenol KANTARCI* Osmanlı Devleti'ni parçalama planları çerçevesinde XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, “Batı Diplomasisi”nin Doğu Sorunu çerçevesinde siyasallaştırarak kullandığı Ermeni Sorunu konusu, 1923 sonrası dönemde de Türkiye'nin özellikle dış politikasının öncelikli konuları arasında yer almıştır. Osmanlı döneminde mesele, Batılılar tarafından sömürgeci politikaları açısından gerekli olan psikolojik bir silah, devletin beyninde urlaşan ıslahat illetinin derinleşmesi için bir virüs, ayrıca merkezi yapının parçalanması için siyasi baskı yolu ve Osmanlı iç siyasetine müdahalenin en kolay (Kılıç, 2007: 635) araçlarından birisi olmuştur. 1923 sonrasında da Osmanlı döneminden pek farklı olmayan bir görünümde, yine özellikle Batılılar açısından sorun, Türkiye politikalarında önemli bir pazarlık kartı, devletin beyninde artık urlaşmış olan Avrupa Birliği (AB) macerasında devam etmekte olan reform süreci ekseninde öne sürülen ve Türkiye'nin kabul etmesi gereken (ön şart olmasa bile) şartlardan birisini oluşturmuştur.

XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yeni uluslararası ilişkiler doktrininin ana prensipleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Henüz kendisini hissettirmeye başlayan dönemin doktrini olarak ortaya çıkan ve kendisinden önceki dönemin soğuk ideolojik kamplaşmaların yerini almaya başlayan bu süreçte; ‘soykırım’, ‘insanlık suçu’, ‘etnik temizlik’, ‘katliam’, ‘asimilasyon’ ve ‘sürgün’ gibi kavramlar ve bu kavramlara ilave bir kavram olarak “terör” olgusu, gerçekte insanî amaçların dışına çıkararak, uluslararası alanda etkin olan ve büyük güçleri besleyen siyasi bir araca dönüştürülmüştür. Bir anlamda; XXI. yüzyıl, galiplerinin elinde, sun’i sorunların, uluslararası yaptırım araçlarına dönüştürdükleri bir yüzyıl olmuştur. Mevcut dönemde bu güçler kendi ulusal sınırlarını korurken, başkalarının ulusal sınırlarını kaldırmayı amaçladıkları gibi bütün sorunları ‘iç mesele’ veya ‘ tarafların meselesi’ olmaktan çıkartmaya çalışarak kendi politikalarını uygulama gayretlerinin içerisinde girmişlerdir. Türkiye için söz konusu güçlerin elinde eski/

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü. e-posta: skantarci@hotmail.com; mskantarci@gmail.com

yeni siyasi araç, eski/yeni yaptırım gücü veya baskı politikaları için eski/yeni bahane gerekçelerden birisi olarak ‘*Ermeni meselesi*’, ‘*Ermeni iddiaları*’ veya karşı görüşte olanların terminolojisiyle ‘*Ermeni soykırımı*’ gibi iddialar olmuştur. (Kantaracı, 2005: VI).

Bu tebliğin konusunu, –XIX. yüzyılın son çeyreğinden XXI. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan süreçte– Türkiye açısından önemli bir konu olarak Türkiye’nin özellikle, dış politikasında güncel olarak bulunan Ermeni sorunu konusunda, Türkiye’ye yapılan siyasi baskıları ve bu baskılar karşısında Türkiye’nin tavrı ile Ermeni iddiaları hakkında Türk tarafının ilmi tezleri/yayımları/faaliyetleri ekseninde, yapılan çalışmaların yeterliliği, yetersizliği tartışması oluşturmuştur. İncelemenin kurgusunda, Ermeni sorununu yeniden inceleyerek, konu üzerinde, Ermeni iddialarının mı yoksa Türk tarafının tezlerinin mi doğru veya yanlış olduğu üzerine bir tartışmaya gidilmemiştir. Çalışma konusunun ana eksenini, Ermeni iddiaları ekseninde Türkiye’ye dayatılan siyasi baskı ve bu baskıya karşı Türkiye’nin siyasi tavrı ile ilmi manada Türkiye’de yapılan çalışmaların genel yapısı çerçevesinde, bugüne kadar yapılan çalışmaları ve bugünden sonra yapılması gereken çalışma/faaliyetleri ortaya koyma amacı oluşturmuştur.

Siyasî Baskı Aracı Olarak Ermeni İddiaları

Ermeni sorunu konusunu Türkiye açısından önemli kılan sebep, Batılı devletler tarafından dayatmacı bir yöntemle sorunun, siyasî olarak Türkiye’ye karşı politik bir araç şeklinde kullanılmasından ileri gelmektedir.

Ermeni sorunu ile ilgili bir diğer olgu da farklı ülkelerin parlamentolarında Ermeni iddialarını “soykırım” olarak kabul etmeleridir. Dünyanın değişik ülkelerinin Ermeni iddialarını “soykırım” olarak kabul etmelerinin Türkiye açısından herhangi bir bağlayıcılığı olmasa da her hangi bir ülkenin parlamentosunun tarihi bir olayı tek taraflı bir şekilde oldubittiye getirerek kabul etmesi, Türkiye cephesinden kabul edilebilecek bir durum değildir.

Batılı devletlerin, Ermeni iddialarını Türkiye’nin “soykırım” olarak kabul etmesini gerek AB sürecinde Türkiye’nin karşısına çıkartmaları gerekse Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin yaptığı gibi Türkiye ile ilişkilerinde konuyu pazarlık aracı olarak kullanmaları ve konu üzerinde geri adım atmadan istikrarlı bir politika dâhilinde Türkiye’ye uyguladıkları dayatmacı siyasî baskı şeklinde uyguladıkları stratejiler, Türkiye’yi dış politikasında ciddi şekilde rahatsız etmiştir/etmektedir. Söz konusu baskılara karşılık Türkiye’nin karakteristik siyasî tavrının ise, kendisine isnat edilen suçlamaları reddetmekle birlikte, konu, tekrar herhangi bir şekilde yeniden gündeme gelinceye kadar, sorun ile ilgili çalışmalarını rafa kaldırması ve Ermeni iddiaları ile ilgili suçlamayı yapan ülkeyle ilişkilerini de koparmama/devam ettirme şeklinde seyrettiği görülmüştür. Bu konudaki en somut örneği, Fransa’nın 2001 yılında Ermeni iddialarını soykırım olarak kabul eden

yasa tasarısını kabul etmesi ve resmileştirmesi olgusuna rağmen, yasanın kabulü öncesi ilişkilerin yasanın kabulü sonrasında da, yasa öncesi normal seyrine dönen ve devam eden Türk-Fransız ilişkilerinde gözlemlemek mümkündür.

Bir Avrupa ülkesi olarak Fransa'nın Ermeni iddialarını kendi ülkesinde yasalaştırarak kabul etmesi, Ermeni sorunu özelinde 2000 sonrası süreçte sorun açısından bir “*milat*” olmuştur. Olayı “*milat*” yapan gelişmeyi, Fransa'nın böylesi bir kararına karşılık Türkiye'nin “*tepkisizliğinde*” aramak doğru olacaktır. Zira Fransa'nın bu girişiminden sonra Türkiye'nin ciddi anlamda Fransa'ya karşı tepki nitelikli bir diplomatik çıkışının olmaması diğer ülkeler tarafından gözlemlenmiş ve bu süreçten hemen sonra ardı ardına dünyanın değişik ülkeleri tarafından soykırım iddiaları gündeme getirilmeye başlamış ve birer birer değişik ülkelerin parlamentolarında Ermeni iddialarını, “soykırım” olarak niteleyen kararlar çıkmaya başlamıştır. Öyle ki, Fransa'nın Ermeni iddialarını “soykırım” olarak kanunlaştırdığı tarih olan 30 Ocak 2001'e kadar içlerinde ABD, Uruguay, Arjantin, Rusya Federasyonu, Kanada, Lübnan, Yunanistan, Belçika, İtalya ve Avrupa Parlamentosu'nun da bulunduğu yaklaşık 10 ülkenin parlamento kararları (bazı ülkelerin parlamentoları farklı zamanlarda tekrar benzer kararı almıştır) bulunurken, Fransa'nın iddiaları yasalaştırdığı 2001 yılından 2007 yılına kadar devam eden süreçte Ermeni iddialarını “soykırım” olarak niteleyen ülke parlamentolarının sayısı yaklaşık ikiye katlanmıştır.

Fransa'nın 30 Ocak 2001'de Ermeni iddialarını “soykırım” olarak kabul eden yasasından hemen sonra 2001 yılında Vatikan sözde Ermeni soykırımını tanımıştır. Vatikan'ı 10 Aralık 2001'de, Ermeni soykırım iddialarını benimseyen bir kararla Cenevre Kantonu takip etmiştir. Vaux Kantonu da 23 Eylül 2003'te benzer bir karar almıştır. İsviçre, 16 Aralık 2003 tarihinde 107 olumlu, 67 olumsuz ve 11 çekimser oyla aldığı bir kararla sözde Ermeni soykırımını tanımıştır. Kanada Parlamentosu ise, Ermeni iddialarını destekleyen kararı 21 Nisan 2004'de kabul etmiştir. Ermeni iddialarını parlamentosunda kabul eden bir diğer ülke Slovakya olmuştur. Slovakya'da kayda değer Ermeni olmamasına rağmen Slovakya Parlamentosu'nun 30 Kasım 2004'te sözde Ermeni soykırımı ile ilgili kabul ettiği karar şaşırtıcı olmuştur. Bunları, 21 Aralık 2004'te Hollanda Parlamentosu'nun aldığı karar ile 19 Nisan 2005 tarihinde Polonya Parlamentosu'nun oy birliği ile aldığı karar takip etmiştir. 22 Nisan 2005'te Rusya Federasyonu Duması, 14 Nisan 1995 yılında almış olduğu kararın bir benzerini kabul ederken Arjantin Senatosu ise, 20 Nisan 2005'te 1993, 2003 ve 2004 yılı kararlarını tekrar eden bir karar kabul etmiştir. 3 Mayıs 2005'te Uruguay Meclisi bir karar kabul etmiştir ki, ilk kararı 1965'te alan Uruguay Meclisi, 26 Mart 2004'te de aynı kararı kabul etmişti. Bir diğer şaşırtıcı durum da 3 milyona yakın Türk'ün bulunduğu ülke olan Almanya'da yaşanmıştır. Öyle ki, 16 Haziran 2005'te Alman Parlamentosu “soykırım” kelimesini kullanmadan bir karar kabul etmiştir. Soykırım iddialarını içeren kararları alan ülkeler kervanına katılan bir diğer ülke parlamentosu da

14 Temmuz 2005'te sözde Ermeni soykırımı iddialarını benimseyen bir kararı kabul etmekle Venezuela olmuştur. Ayrıca, Brezilya'nın San Paulo Bölgesi Parlamentosu 20 Ekim 2005'te soykırım iddialarını kabul eden ve bunun federal düzeyde tanınmasını isteyen bir kararı kabul etmiştir. 22 Haziran 2005'te Kırım Parlamentosu bir karar kabul ederken Litvanya Parlamentosu ise, 15 Aralık 2005'te bir karar kabul etmiştir. 2007'ye gelindiğinde ABD'de kararı kabul eden eyalet meclislerinin sayısı 36'ya yükselmiştir. Konu ile ilgili ilk kararı 1987 yılında alan Avrupa Birliği Parlamentosu ise, değişik zaman aralıklarında Ermeni iddialarını destekleyen kararlar almaya ve bu konuda Türkiye'ye baskı yapmaya devam etmiştir. (Lütem, 2003-2005).

Fransa'nın Ermeni iddialarını "soykırım" olarak kabul ederek yasalaştırmasından sonraki 6 yıl içerisinde yoğun bir şekilde diğer ülke parlamentolarının konuyu gündemlerine taşıyarak kabul etmeleri, ayrıca değişik ülkelerde sözde "soykırım" anıtlarının dikilmesi ve diğer Ermeni yanlısı birçok faaliyetin artması olgusu, sorun ekseninde düşünüldüğünde Türkiye açısından dikkate değerdir. Aynı sürecin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri Türkiye-Batı ilişkilerinde (özellikle Türkiye'nin AB sürecinde) en çok yakınlaşmanın gerçekleştiği bir dönem olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, bilimsel yaklaşımı göz ardı ederek tamamen Ermeni iddialarına siyasi nedenlerle yaklaşan Batı dünyasının Türkiye algılamasının tablosunu göstermesi bakımından da önemli olduğu görülecektir. Bu noktada objektif bir değerlendirme ile Türk dış politikasının zafiyetini görmemek de mümkün değildir. Öyle ki, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerine hâkim olan tek yanlı bağımlılık siyasetinde sürüklendiği sürecin resmini gösteren bu tablo, karşı tarafa (Batı dünyasına) Türkiye'yi bu konuda sıkıştırma pozisyonunu da doğal olarak vermiş bulunmaktadır. Türkiye'nin Batı ile bütünleşme çabasında ulusal çıkarlarını dahi göz ardı ederek sergilemiş olduğu '*her ne olursa olsun AB'ye girme arzusu*' şeklindeki olağanüstü istek, Batılılar tarafından iyi algılanmış ve bu algı, Batılılara Türkiye üzerinde kendi çıkarlarını kabul ettirme noktasında dayatmacı bir üslup imkânını sunmuştur.

Batı dünyasının Ermeni iddialarına büyük bir şevkle sarılmalarının değişik sebepleri üzerinde durulabilir.

Batılıların, tarihi süreç içerisinde Ermeni halkını kullanarak zaten kendilerinin palazlandıkları ve ortaya siyasi bir mesele olarak çıkardıkları sorunu, tarihi süreç içerisinde kendi çıkarları için kullandıkları Ermenilere karşı bir vefa borcu olarak sahiplenerek savunma istemlerinin olduğu düşünülebilir. Ayrıca, Batılı devletlerin zaman zaman pazarlık kartı olarak da kullandıkları Ermeni iddiaları konusunu, kendi menfaatleri ekseninde dış politikalarında Türkiye'ye karşı stratejik bir araç şeklinde kullandıkları da görülmüştür. Bir diğer sebep olarak ise, Batı dünyasındaki her bir ülkenin, kendi tarihi boyunca, bir şekilde işlemiş oldukları insanlık suçlarının ve katliamların, sadece Hristiyan devletler tarafından

yapılmadığını, benzer bir eylemi, Doğu dünyasında da Müslüman temelli bir devletin –hem de Hristiyan bir topluluğa karşı– işlemiş olduğu tezini, söz konusu iddiaların doğruluğuna veya yanlışlığına bakmaksızın, kabullenerek, kendilerinin işlemiş oldukları insanlık suçlarında ve katliamlarında, yine kendilerini haklı görme/gösterme olgusunun olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Devleti’nde Âyân Meclisi Reisliği yapmış Ünlü Türk düşünürlerinden Ahmet Rıza Bey’in, **Batı’nın Politik Ahlaksızlığı** adlı eserindeki şu cümleleri, yukarıda yazılanları teyit eder niteliktedir. Ahmet Rıza Bey henüz XX. yüzyılın başında kaleme aldığı eserinde şu sözlere yer vermiştir: (Ahmet Rıza, 2004: 33) “*Şimdi kimler tarafından sövüldüğümüze, bizi kimlerin tenkit ettiğine bakalım... Türkler katliamcıdır ve o hâlde Avrupalı jandarmalar tarafından kelepçelenmeli ki Avrupalılara daha iyi hizmet edebilsin, deniyor. Maalesef dünya milletlerinin hiçbirisinin târihi katliamdan mahrum değildir. Ama, bir millete iftirâ etmekle iş bitmez asıl olan kendi milletinin daha az suçlu olduğunu ispat edebilmektedir. ‘Ve, biz soruyu genelleştirsek, diye yazıyor Congrev, Avrupa’da, Türklere ölçüsüz sövebilmek için kaç eli temiz millet bulabiliriz ki? Fert veya millet, başkalarını itham etmeden önce kendisini gözden geçirmelidir, kaide budur. ‘Özel bir bölümde, Albigeois’lara yapılan iğrenç katliamdan Engizisyon işkencelerine, İngiltere’de Marie Tudor zamanındaki zulümlere ve son zamanlarda Mısır, Hindistan ve İrlanda’da yapılan belli başlı katliamlara kadar hepsinin bir bilânçosunu vereceğim. Ülkeme iftira edenlerin onların yaptıklarıyla ülkeminkileri mukayese edebilecek cesaretleri var mı?’*”

İçerisinde ABD’nin, AB’nin ve kendisini Batı dünyasının bir parçası olarak niteleyebileceğimiz Rusya Federasyonu gibi devletlerin bulunduğu Batı dünyasının Ermeni iddialarını yukarıda sıraladığımız nedenlerden dolayı sahiplenmeleri ve Türkiye’ye karşı bir dış politika aracı olarak kullanmaları gerçeği karşısında, asıl sorgulanması gerekenin, Türkiye’nin bu meseleye karşı takındığı tavır ve izlemiş olduğu politikanın mercek altına alınarak incelenmesidir.

Türkiye’nin Ermeni sorunu özelinde yeniden gözden geçirmesi gereken politikaları nelerdir? Bundan sonra meselenin siyasi boyutunda izlemesi gereken politika/politikalar neler olmalıdır?

–Türkiye’nin, ister muhafazakâr-teslimiyetçi, ister liberal-teslimiyetçi argümanlarla meşrulaştırılmaya çalışılırsa çalışılsın, Türkiye-AB ilişkilerinin sağlıklı ve medeni bir zeminden yoksun olduğu gerçeğini kabul etmesi gerekir. Bu bağlamda Türkiye’nin sadece Ermeni sorunu konusunda değil diğer konularda da bu gerçek ekseninde ABD ve AB ile ilişkilerini yeniden değerlendirme noktasına gelmesi zaruridir. Bu noktada Amerikalı tarihçi Justin McCharty’nin 2005 yılında TBMM Genel Kurulu’nda söylemiş olduğu “*Sizin atalarınıza katil diyenlerin birliğine (AB’ye) girmeyi nasıl düşünürsünüz?*” şeklindeki sözlerini iyi değerlendirmek lazımdır.

– ABD’de birçok eyalette eğitim müfredatlarında Türkler soykırımcı olarak gösterilmektedir, bu durum Ermeni iddialarının Amerikan Kongresi’ndeki sürüncemesinden daha vahimdir. Türkiye’deki eğitim müfredatına ABD’nin kendi tarihi boyunca yaptığı insanlık suçlarını ve katliamlarını anlatan bilgiler konulduğunda bu konu ABD ile mütekabiliyet esasına dayalı bir çözüm ile sonuçlandırılabilir.

– Türkiye’nin ikinci bir Fransa vakası yaşamaması için her hangi bir ülkenin Ermeni iddiaları ile ilgili kendisini karalayan/aşağılayan bir karar alması durumunda böylesi bir olayın Türkiye için kabul edilemez olacağını, kararı kabul eden ülkeye karşı atacağı en sert diplomatik girişimle göstermesi zaruridir.

– Türkiye’nin Ermeni sorunu konusunda girdiği tartışmalarda, sürekli olarak konunun muhataplarının Türkiye ve Ermenistan olduğunu ve iki ülke tarafından bir diğer üçüncü ülkenin hakemliğinde oluşturulacak komisyonda çözümlenmesi gerektiği vurgusu çeşitli uluslararası toplantılarda Dışişleri Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanı tarafından dillendirilmelidir.

– Türkiye’nin konu ile ilgili en önemli kozlarından birisini de yargı yolu oluşturmaktadır. Türk karar alıcıları: “*Ermeniler eğer iddialarında haklı iseler neden yargı yoluna gitmiyorlar?*” söylemini her platformda ifade etmelidirler.

– Türkiye, Ermeni iddiaları konusunda İran, Irak ve Suriye gibi devletlerin yanı sıra Arap Dünyası’nın ve hatta Orta Asya ülkelerinin de Türkiye’nin yanında yer almalarını sağlayacak girişimlerde bulunulmasını sağlamalıdır.

Ermeni İddialarının İlmî Boyutunda Türkiye

“Şehit Diplomatlarımız” isimli eserinde Bilâl Şimşir’in Santa Barbara cinayetini anlattığı bölümde yazmış olduğu bir olay, 1970’li yılların başlarında Türkiye’nin Ermeni sorunu ile ilgili çalışmaları bakımından –sorununun neresinde olduğunu göstermesi açısından– ibrete değerlidir.

Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir’i 27 Ocak 1973’te Santa Barbara’da vuran Ermeni Mıgırdıç Yanıkyan’ın cinayet davasında görevli olan Santa Barbara Savcı Yardımcısı tahkikatı yürütürken, cinayet öncesi katil Yanıkyan’ın Amerika’daki çeşitli gazete ve dergilere göndermiş olduğu Ermeni sorunu ile ilgili 188 sayfalık yazısını tahkikat dosyalarından alarak okumuş, ancak meseleyi bir de Türk tarafının bakış açısıyla öğrenmek istemiş ve Türk tarafından Ermeni sorununu İngilizce anlatan kitaplar istemiştir. (Şimşir, 2000: 108) Bundan sonraki gelişmeleri Bilâl Şimşir eserinde şöyle anlatmıştır: (Şimşir, 2000: 108) “...*Santa Barbara Savcı Yardımcısı... Los Angeles Başkonsolosluğumuza başvurmuş ve kendisine kitap temin edip edemeyeceğimizi sormuştu. Washington Büyükelçimiz hemen Ankara’ya yazdı: ‘Ermeni sorunu ile ilgili olarak kurumlarımızca İngilizce olarak hazırlanmış kitap veya etüd niteliğinde yayınlar varsa bunların savcıya ulaştırılmak üzere*

acilen Büyükelçiliğimize gönderilmesini' istedi. Büyükelçiliğin bu telgrafını alınca Dışişleri Bakanlığının ilgili dairesi hemen Ermenilerle ilgili kitap veya broşür aramaya koyuldu. Ermeniler yalan yanlış iddialarıyla dünya kitaplıklarını doldurdukları hâlde, Ermeni iddialarına cevap olacak, Türk görüşünü yansıtacak nitelikte, yabancı dilde tek bir kitap yoktu. Santa Barbara suikastı bizim bu alandaki boşluğumuzu açıkça ortaya çıkarmıştı. Belki geçmişin 'Ermeni gailesi' Lozan'da tarihe gömülmüş ve artık eski defterleri karıştırıp zihin yormaya gerek kalmamıştır, diye düşünülmüştü. Üniversitelerimiz, enstitülerimiz, kurumlarımız, kuruluşlarımız Ermeni sorunu üzerine hemen hemen hiç eğilmemişler, hiçbir eser vermemişlerdi. Araya araya sadece küçük bir broşür bulunabildi. Ocak 1971 tarihinde rahmetli Büyükelçi Taha Carım, Dışişleri Akademisinde Ermeni sorunuyla ilgili bir konferans vermişti. Bu konferans metni 'Gerçekler nerededir?' (Where is the truth? - Oü est la vérité?) başlığı ile İngilizce ve Fransızca olarak bastırılmıştı. Santa Barbara Savcılığına ulaştırılmak üzere o broşürden acele olarak Washington Büyükelçiliğimize ve San Francisco Başkonsolosluğumuza 10'ar adet gönderildi." 1970'li yılların başında Türkiye'nin Ermeni sorunu konusunun neresinde olduğunu anlatan Bilâl Şimşir, bu iddiasının doğruluğunu Dışişleri Bakanlığı belgeleriyle göstermiştir. (Şimşir, 2000: 108).

2000'li yıllara gelindiğinde özellikle dış politikasında Türkiye'yi rahatsız eden Ermeni sorunu konusunda Türkiye'nin hangi noktada olduğunu göstermesi bakımından aşağıda verilmiş olan anektodun da önemli olduğu düşünülmüştür.

2006 yılında Kayseri'de düzenlenen Ermeni konulu bir uluslararası sempozyumda tebliğimi dinleyen Kazakistanlı bir akademisyenin yanıma gelerek söylediği şu sözler dikkate değerdir. "Sayın Kantarcı, tebliğinizi dinledim, faydalandığımı belirtmek istiyorum fakat Türk bilim adamları olarak sizler bu bilgileri ya Türkiye'de ya da Batı ülkelerinde veriyorsunuz, oysa kanaatimce çok daha vahim bir durum var. Biz Orta Asya'daki Türkler, Sovyet rejimi altında eğitildiğimiz okullarımızda: 'Türkler Ermenilere soykırım yapmıştır.' şeklindeki yalan yanlış bilgilerle yetiştirildik. Oysa durumun hiçte böyle olmadığı ortada, peki neden Orta Asya genelinde, buralarda yaşayan insanlarımıza Ermeni sorunu konusunda bu doğru bilgiler anlatılmıyor? Neden bu ülkelerde sorunu bütün gerçekliğiyle anlatan kitaplar yayımlanmıyor ve neden panel, konferans ve sempozyum gibi etkinlikler düzenlenmiyor?"

Kazakistanlı akademisyenin 2006 yılında Türkiye'de bir sempozyumda dile getirdiği istek ile Santa Barbara Savcı Yardımcısının 1973 yılında dile getirdiği istek arasında pek bir fark yok gibidir. Her ikisi de kendi anladıkları lisanlarda Türk tarafının konu ile ilgili tezlerini istiyorlar. Yukarıda anlatılmış olan her iki vakadaki ortak nokta, Türkiye'nin Ermeni iddialarına karşı olan tezlerini sadece İngilizce olarak değil, bütün farklı dillerde yazarak dünyanın farklı ülkelerine göndermemesi olgusundaki eksikliklerdir.

Türkiye'nin dış politikasında kendisini oldukça ciddi manada rahatsız eden hatta "katil" suçlamasıyla kendisini aşağılayan bir konuda, yıllar boyunca sistemli bir çalışmanın içerisine girmemiş olmasının nedeninin araştırılmasının, başlı başına bir konu olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Türkiye'nin ilmi manada Ermeni sorunu konusu ile ciddi şekilde ilgilenmeye başladığı dönem 1980'li yıllardır. 1980'li yılların başlarından itibaren Türkiye'de Ermeni sorunu konusunu bütün yönleriyle anlatmaya başlayan eserler yayımlanmaya başlamıştır. Aynı dönemde sorun ile ilgili bilimsel toplantıların da başladığı görülmüştür.

Türkiye'nin 1980'li yıllarda Ermeni sorunu ile ilgili olarak yapmış olduğu önemli bir atılım ise, sorun ile ilgili arşiv çalışmalarına ağırlık vermesidir. Öyle ki yapılan çalışmalar sonuç vermeye başlamış ve 1990'ların ortalarından itibaren Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından Ermeni sorunu ile ilgili arşiv belgeleri Türkçe ve İngilizce belgesel dokümanlar şeklinde yayımlanmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren sayıları az da olsa Ermeni sorunu konusunda çeşitli üniversitelerde yüksek lisans ve doktora çalışmalarının da yapılmaya başlandığı gözlemlenmiştir.

2000 sonrasında Türkiye, Ermeni sorununu önceki dönemlere nazaran çok daha fazla ciddiye almaya başlamıştır. Türkiye bu tarihten sonra Ermeni sorununun araştırılması için gerek NGO şeklinde gerekse üniversiteler içerisinde çeşitli enstitüler kurmaya başlamıştır. Kurulmuş olan bu enstitülerde dikkate çeken iki nokta bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye'nin bu enstitülerde çalıştırdığı kişilerin Ermeni sorunu konusunu daha önce çalışmamış olanlardan seçilmiş olmasıdır. Oysa bu dönemlerde Türkiye'de Ermeni sorunu üzerine çalışma yapan birçok bilim adamı bulunmaktadır. İkincisi ise, yine 2000 sonrasında Türkiye'deki birçok üniversitede "Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezleri" adıyla çok sayıda araştırma merkezinin kurulmuş olması ancak, bu merkezlerin de işlevsel olmayıp sadece "tabela merkezi" şeklinde pasif kalmasıdır.

Ermeni sorunu konusunda Türkiye'de yazılmış olan eserlere gelince, bu eserlerdeki dikkate değer husus ise, Ermeni sorunu, tarihi bir konu olmasına rağmen ana kaynak niteliğindeki eserlerin (bir iki istisna hariç) tarihçiler tarafından değil de ya bir parlamenter ya da bir büyükelçi tarafından yazılmış olmasıdır. Eserlerde dikkat çeken bir diğer önemli husus ise, yazılmış olan eser/eserlerdeki ana kurgunun eserlerin yazılmış olduğu dönemin Türk dış politikasındaki çizgisine riayet edilmesidir. Yani Soğuk Savaş döneminin psikolojisi ve buna paralel olarak seyreden Batı eksenli Türk dış politik çizgisinde günah keçisi, yazılmış olan bu eserlerde daima Rusya olmuş, diğer Batılı Devletlerin konu ile ilgili bağlantılarına pek fazla değinilmemiştir.³⁰

³⁰ Türkiye'nin Batı kampına girdiği süreçle birlikte Ermeni sorunu konusu üzerinde dönemin politik bakışı ekseninde daha çok Rusya üzerine gidilmiş, sorun üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olan Batılı devletlerin faaliyetleri göz ardı edilmiştir.

Türkiye’de Ermeni sorunu üzerine yapılmış olan çalışmalardaki eksiklikler ve bundan sonra sorun üzerine yapılacak olan çalışmalar nelerdir ve nasıl olmalıdır?

– Seçilecek herhangi bir üniversite bünyesinde geniş çaplı bir araştırma merkezi kurularak bu alanda uzmanlaşmış olan akademisyenlerin bu merkezde toplanması ve Türkiye’deki diğer Türk-Ermeni araştırma merkezlerini de işlevsel hale getirerek bu merkezlerle koordineli bir şekilde uzun vadeli çalışmalar yürütmesi,

– Ermeni sorunu konusunda Türkiye’de, ortaokul-lise düzeyindeki öğrencilerin seviyelerine hitap edecek kitap/kitapçıkların olmayışı büyük bir eksiklik, bu eksikliği giderecek çalışmaların yapılması,

– Bugüne kadar Türkiye’de Ermeni sorunu ile ilgili yazılmış olan kitap ve makalelerden özgün çalışmaların seçilip çeşitli dillere (Rusça, Çince, Japonca, Arapça, Almanca, İngilizce, Fransızca vs) çevrilerek dağıtımının sağlanması,

– Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nde ve Arap dünyasında Ermeni sorununu anlatan yayınlara ve bilimsel faaliyetlere ağırlık verilmesi,

– Dünya genelinde üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından her yıl düzenli olarak konferans, panel ve sergi gibi etkinliklerin düzenlenmesinin teşvik edilmesi,

– Avrupa Birliği Erasmus çerçeve programında Türk bilim adamlarının yurt dışında verdikleri derslerde konu hakkında bilgi vermelerinin teşvik edilmesi,

– İlköğretim, lise ve üniversitelerde sorun ile ilgili makale, kompozisyon, öykü, deneme, grafik yarışması türü etkinlikler ile sorunu anlatan kısa metrajlı sinema filmleri yarışması türü faaliyetlerin teşvik edilmesi gibi gereklidir.

Ermeni sorunu üzerine Türkiye’de bugüne kadar gerek siyasî gerekse ilmî manada gereken ehemmiyetin verilmiş olduğu söylenemez. Siyasî manada Fransa örneğindeki başarısızlık bütün çıplaklığı ile kendisini göstermiştir. Saman alevi gibi yükselip düşen ani ve hissi tepkiler, hamasi yaklaşımlar ve ticari endişeler gibi hususlar Türkiye’yi siyasî alanda yetersiz bırakmıştır. İlmî bakımdan da durum iç açıcı olmadığı gibi, Türkiye’nin sorun üzerinde devamlı savunma hattında kaldığı ve kendisini ilmî olarak da anlatamadığı gözlemlenmiştir. Türkiye’yi sürekli olarak özellikle dış politikasında haklı olduğu bir davasında rahatsız eden bu konu karşısında Türkiye’nin Ermenice bilen Ermenice belge ve kaynakları hakkıyla okuyarak değerlendirebilecek akademisyenlerinin olmayışı dahi düşündürücüdür.

Ermeni sorunu yaklaşık bir yüzyılı aşkındır değişik aralıklarla Türkiye’yi ciddi şekilde rahatsız etmektedir. Sorunun çözümü, *meseleye verilecek ağırlıktadır*.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

– Kılıç, O., (II: 2007), “Ermeni İddialarının Temel Kaynaklarına Dair”, **Ermeni Araştırmaları 2. Türkiye Kongresi Bildirileri**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, ss. 635-648.

– Kantarcı, Ş., (2005), **Ermeni Sorunu: Pencereden Bakmak Ya da Manzaranın Bütünü GÖrmek**, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

– Ahmet Rıza Bey, (2004), **Batı'nın Politik Ahlâksızlığı: Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâki İflası**, Çev.: Ergun Göze, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

– Şimşir, B. N., (I: 2000), **Şehit Diplomatlarımız (1973-1994)**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

– Lütem, Ö. E., (2003-2005) “Olaylar ve Yorumlar”, **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV: Sayın kantarcıya teşekkür ederiz. Şimdi “**Soykırım ve Ermeni Emperyalizmi**” konulu konuşmalarını yapmak üzere sözü Sayın Neimetzade'ye veriyorum. Buyurun.

Prof. Dr. Eflatun NEİMETZADE*: Değerli katılımcılar, saygıdeğer Türk kardeşlerim, sayın misafirler. İlk önce hepinize saygılarımı iletiyorum. Konumun ismi kısa ve anlamlı olmalıdır. “Ermenistan İmperyalizmi” bir makale adıdır ve yazarı Ermeni camiasının lideri, uzun zaman Politbüro'da kıdemli üye ve Sovyetler İttifakının Meclis Başkanı olmuş, tanınmış bir isim – Anastas İvanoviç Mikoyanın. Bu zevat soğuk savaş yıllarında Güney Kafkas Cumhuriyetleri ve Sovyetler İttifakı ile Türkiye arasında mevcut sınırların Ermenistan lehine değiştirilmesinde müstesna rol oynamıştır. Onun isteği ve talebi üzerine Ermenistan'ın o zamanki Parti Genel Sekreteri Arutunyan, devamlı olarak Politbüroya, şahsen Stalin'in adına peş peşe, yalandan mektuplar yazmıştır ve bin yıllarla ata baba topraklarında yaşayan Azerbaycan Türklerini göçürmelerini talep etmiştir. Ve tümü Azerbaycanlılar yaşayan topraklara ise güya Batıdan gelecek Ermenilerin yerleştirmesini rica etmiştir. Bu mektupları toplayarak şahsen Stalin'le baş başa görüşen Mikoyan, diktatör Stalin'i ikna etmeyi başarmıştır ki, cellât Stalin'in imzasıyla zaman zaman, çeşitli yıllarda Azerbaycanlılar bin yıllarda yaşadıkları topraklarda göç edilmişlerdir. Ve en son 23 Aralık 1947 yılında Politbüro karar alıyor: 1948 yılında 10 bin, 1949 yılında 40 bin ve 1950 yılında 50 bit, toplam 100 bin Azerbaycanlı dede-baba topraklarından sebepsiz, kanunsuz olarak göç edilmelidir. Böyle rezalet hiçbir milletin tarihinde olmamıştır, böyle felaket hiçbir milletin başına gelmemiştir. Hâlâ 1823 yılında yoğun araştırmalar sonucunda

* AZERBAJCAN.

basılmış “Garabağ bölgesinin tasviri” kitabına istinaden Rus yazarı N. İ. Şavrov 1911 yılında basmış olduğu kitabında şöyle der:

“Kafkas’ta 1828-1830 yıllarında İran’dan 40 bin, 84600 Türkiye Ermenilerinin göçürülmesinden ve onların “Ermeni nüfusunun yok derecesinde ola “Yelizavetpol (şimdiki Gence kenti) ve İrevan vilayetinde yerleştirilmiştir...” yazılıyor. Şavrov kitabında şöyle devam ediyor:

“Kafkas’ta yaşayan 1 milyon 300 bin Ermeni nüfusunun 1 milyondan fazlası göç etmiş Ermenilerdir. (Bu belgeler Rus Kızıl Ordu Arşivlerinde duruyor). Kitapta ayrıca Göyçe, eski Sürmel bölgesi, Ağamzalı, Baş Gerni, İmirzin, Yeni Bayazit, Basargeçer tümüyle Azerbaycan Türklerinin toprakları olduğu yazılmıştır. Daha sonra Ruslar buralara Ermenileri yerleştirmişlerdir. Bu sözlerin yazarı biz değiliz, bir Rus yazarı yazmıştır.

Değerli bilim adamları, değerli misafirler. Bu bir gerçek ki, dünyada tek bir millet vardır ki, tarih boyu devamlı olarak topraklarını parsel parsel ellerinden almışlardır. Bu Azerbaycan Türkleridir. Evet, Azerbaycan hiçbir zaman hiçbir komşu ülkenin toprağına tecavüz etmemiştir; Azerbaycan tek bir devlettir ki onun topraklarında bütün milletlerden olan insanlar barış ve huzur içinde geçmişte de yaşamış ve bugün de yaşamaya devam ediyorlar.

Fakat dünyada tek bir oyuncak, kukla devlet vardır ki, bu devlet Azerbaycanlıların dede-baba topraklarının üzerinde kurulmuştur (bunu Ermenilerin manevi babası Mikoyan da makalesinde yazmıştır) ve bu kukla Ermenistan devletinin Türklere ait olan topraklarında ise Ermenilerden başka hiçbir milletten insanlar yaşamıyor. Bu tarihi bir gerçektir. Çünkü Ermeniler hangi devletin topraklarına geldiklerinde, az sonra misafir geldikleri toprakları işkâl etmeye kalkıyorlar. Tarih boyu bu böyle olmuştur, bu gün de böyle hareket ediyorlar.

Yakın geçmişte Gürcistan’da yaşayan Ermeniler Gürcistan Devleti’nden otonomi istemeye kalktılar. Orada da problemler yaşanmaktadır.

Şimdi Azerbaycanlıları dede-baba topraklarından göç ettirmeyi başaran, Ermenilerin manevi babası sayılan Mikoyan’ın “Ermeni Emperyalizmi” başlıklı bir makalesi 1919 yılında Ermenistan’da basılmıştır. (Makalenin orijinali Ermenistan ve Rus devlet Arşivlerinde bulunuyor). Ermeni toplumunun manevi babası şöyle yazıyor:

“Ne kadar enteresan ve komik, daha çok trajiko-komik olsa da her halde öz spesifikliği, mürteci karakteri ve mazmunu ile Ermeni emperyalizmi mevcuttur. Şimdiki Ermenistan, kanıt olarak Müslüman (nedense “Azerbaycan Türkü” demek istemiyor, bu topraklarda Araplar, Hintliler, Pakistanlılar, ne biliyim başka Müslüman etnik gruplar tarih boyunca hiç zaman yaşamamışlardır. Bu topraklar bin yıllarla Azerbaycanlıların olmuştur – E. N.) nüfusun Ermeni nüfusundan bir kadar az olduğu İrevan guberniyasının (Valiliğinin) arazisini tutmuştur...”

Buraya dikkat edelim, “arazisini tutmuştur”, diyor, yani işgal etmiştir. İşgal etmek Ermenilerin geninde, mayasında tarih boyu genetik olarak mevcut olmuştur. Bu gün Türkiye’nin Doğu topraklarının onlara ait olduğunu yazıyorlar, Gürcistan’da da olduğu gibi... Makaleye dönelim, Mikoyasn devam ediyor:

“...Lakin bu yegâne arazidir ki, Ermeniler nispeten büyük kitle hâlinde yaşıyor ve nüfusun çokluğunu teşkil ediyor. Ermeni hükümetinin mürteci-şovenist siyaset sonucunda nüfusun beşte ikisini teşkil eden bütün Müslüman (Azerbaycan Türkleri) ahaliyi sadece hâkimiyet kurumlarından değil, her hangi formada iştiraktan ve ülkenin idare olunmasından tamamıyla uzaklaştırılmışlar, aynı zamanda gerçekten yabancı vatandaşlar gibi hukuksuz duruma düşmüşlerdir”. Yani bir nevi etnik temizleme yapılıyor, demek istemiştir. Ermenilerin işgalcı toplum olduğunu manevi babaları bile makalesinde dile getiriyor.

Dağlık Garabağ Bölgesinin arazisi kadim zamanlardan merkez olarak Penah Han Garabaği tarafından 1747 yılında Kale gibi inşası tamamlanmış Penahabad olmakla Garabağ Hanlığının terkiğine dâhil olmuştur. 1826 yılında Garabağ Çar Rusya’sına birleşmiştir. Şimdiki Dağlık Garabağın arazisi Yelizavetpol (şimdiki Gence guberniyası) Şuşa, Cavanşir, Garyagin ve Gubadlı gezalarının terkiğine dâhil edilmiştir. Şunu ifade etmeliyim ki bu arazi Ermenistan’la sınır değildir ve nüfusu istisnasız olarak Azerbaycanlılardan oluşmuş Gubadlı, Laçin, Gelbecer ve Destefur rayonları ile ondan ayrılıyor. Politbüro’nun baskısı ile Azerbaycan Merkezi İcraiyeye Komitesi karar alıyor ve 7 Eylül 1923 yılında Merkezi Hankendi olmakla Dağlık Garabağ Özel Cumhuriyeti yaratılmıştır.

Şimdi sizlere tarihî belgelerden örnekler veriyorum, bakın, 1826’da Rus yönetimine geçen, 1920 yılında da Azerbaycan Cumhuriyeti’ne dâhil edilen Yukarı Garabağ topraklarında; 1823 tarihinde yapılan ilk nüfus sayımına göre, 1.559 ailenin Ermeni, 17 bin ailenin Azerbaycan Türkleri olduğu bilinmektedir. Belgeler Rus Arşivlerinde duruyor, bunu Ruslar yazıyorlar. Fakat Rusların taraf tutmaları ve Ermeniler lehine çabaları sayesinde zaman diliminde bölgeye Ermenilerin sahte pasaport kayıtları yapılmış ve yaşamadıkları halde tapuda nüfus kayıtları Ermeniler lehine değiştirilmiştir. 1988-89 yılında nüfus sayımı Azerbaycan tarafından yapılmaya başladı ve Garabağ bölgesinde Ermenilerin yaşamadıkları tespit edildiği anda Moskov’adan Gorbaçov’un emri ile nüfus sayım işleri derhâl durduruldu. Her fırsatta Ruslar Ermenilerin arkasında onların lehine çalışıyordu. Dün de, bu gün de tecavüzcü Ermenileri savunuyorlar.

Geçmiş MÖ 7’nci yüzyıla kadar dayanan Yukarı Garabağ’daki Azerbaycan varlığı, bugün Ermenistan tarafından tamamen yok edilmiş durumdadır. Ne kadar acı, ne kadar vahim olsa da bu bir gerçek ki, Ermenistan işgalci, terörist bir devlet olarak varlığını sürdürüyor.

Uluslararası hukuka aykırı olarak bir başka ülkenin topraklarını işgal altında bulunduran ve dünyayı hiçe sayan Ermenistan, yıllardır BM ve uluslararası bütün

kuruluşların, dev devletler tarafından uyarılmaktadır, ama Ermeniler hayâsızca, kaddarca tutumlarına devam ediyorlar. Dünyanın nüfuzlu teşkilatı sayılan BM Güvenlik Konseyi AGİK Kıdemli Memurlar Komitesi ve NATO Konseyi'nin Mayıs 1992 ayı içerisinde açıklanan kararlarında şöyle yazılmıştır: “Azerbaycan yerleşim birimlerinin işgal edildiği, barışçı çözümün engellendiği, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün tehdit edilmesinin uluslararası hukukun ve AGİK ilkelerinin kabul edilemez biçimde ihlali olduğu, Yukarı Garabağ ve Nahçıvan'ın statüsünde zorla yapılacak değişikliklerin kabul edilemeyeceği” hususları belirtilmiştir.

29 Temmuz 1993 tarihli BM Genel Kurulu tarafından alınan kararda ise şöyle denir: “Ermenistan'ın uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayan saldırgan tutumu kınanmış ve tüm işgalçi güçlerin Azerbaycan topraklarından derhâl, tamamen ve ön koşulsuz” çekilmeleri istenmiştir.

02-03 Aralık 1996 tarihli AGİT Lizbon Zirvesi'nde alınmış son karar Lizbon belgesi'nin 20. maddesinde: “Azerbaycan'ın Toprak Bütünlüğüne Saygı” konusu “Başkanlık Açıklaması” olarak yayımlanmış ve bu Bölüm Ermenistan dışında 53 ülke tarafından kabul edilmiştir.

12 Aralık 1996 yılında BM Genel Kurul Toplantısı'nda BM ve AGİT arasındaki iş birliğine ilişkin bir karar, Ermenistan'ın karşı çabalarına rağmen kabul edilmiş ve burada şöyle denir: “ ‘Yukarı Garabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğu’ bir kes daha teyit edilse de Ermenistan işgalçi tutumunu değiştirmek istemiyor. Hâlâ da Azerbaycan topraklarının yüzde 20'si Ermeniler tarafından işgal edilmiş, 1 milyondan fazla soydaşlarımız zorla göçe tabi tutulmuş, evlerinde kovulmuşlardır.

Son olarak, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Siyasi İşler Komisyonu Raporu'nda da Ermenistan “işgalçi devlet” olarak gösterilmiştir. Rapor'da ilginç olan bir makam vardır. Buna dikkat edelim: “Askerî eylem ve yaygın etnik düşmanlıktır, farklı etniklerin kovulmasına ve sonuçta mono-etnik bölgeler oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum etnik temizlik kavramına benzemektedir.” deniliyor. Yani denilir ki, Ermenistan açık aşikâr soykırım yapıyor. Böylece sonuç olarak, Ermenistan'ın politikaları “işgalçi ve soykırımcı” olarak bütün dünya devletleri tarafından belgelenmiş durumdadır.

Gerçek şu ki, Ermeniler Türklere soykırım yaptıkları halde faturası Türklere çıkıyor. Örneğin, Hocalı faciasını ele alalım. Yıl 1992, 26 Şubat tarihine göz atalım. Ermeniler yüz yıl önce Anadolu topraklarında Kars'ta, Erzurum'da, Van'da, Kahramanmaraş'ta, tüm illerimizde yapmış oldukları soykırım olaylarından daha vahim trajediyi Hocalı'da yaptılar. Azerbaycan Türklerinin başlarını kesip bayrakların tepesine taktılar; öte yandan Azerbaycan kadınlarının başlarını kesip kale direği yaptılar, futbol oynadılar, Ermeniler sevinçle bağırıyor, kesmiş oldukları başları top olarak kullanıp kaleye atıyorlardı.

Fransız gazeteci Jean-Yves Jinet'in gördükleri karşısında söyledikleri soykırımın boyutunu da anlatıyordu:

“Pek çok savaş hikâyesi dinledim, diyor. Faşistlerin zulmünü işittim, ama Hocalı’daki gibi bir vahşete umarım kimse tanık olamaz”.

Dünya tarihinde çok katliamların yapıldığını biliyoruz: Hâlâ Mezopotamya’da Gutilerle Sümerlerin, Asurların arasındaki katliamda insanlarla birlikte tüm tarihi tapınakların da yok edildiğini biliyoruz; Fransa’nın 1945’te Cezairlilere yönelik Sefit katliamını, Stalin döneminde yerlerinden sürgün edilen, işkenceye maruz kalan ve katledilen Ahıska ve Kırım Türklerin durumunu, II. Dünya Savaşı sırasında Yunanistan’ın Çamerya Arnavutlarına yönelik soykırımı, 1994 yılında Ruanda’da Fransızlar tarafından işlenen soykırım, Nazilerin 6 milyon Yahudilere Soykırım yaptığını biliyoruz... Fakat Hocalı kentindeki Ermenilerin yapmış olduğu soykırım, Mezopotamya ve Cezayir’deki katliamı hatırlatır.

Eski Sovyetler Birliği Kuvvetlerine ait 366. Alay’ın desteği ile Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından ve başlarında Robert Kaçaryan’ın olduğu Ermeni terörist çeteleri tarafından saldırı sonucu Hocalı kentinde 613 insan o gece öldürüldü ya da yok edilmiştir. Onların arasında 106 kadın, 63 çocuk, 70 yaşlı insan bulunuyordu. Hocalıda 8 aile bir anda tümüyle yok edildi; 25 çocuk öksüz kaldı, 130 çocuk velilerinden birini kaybetti. 487 kişi – bunlardan 76’sı çocuk, yaralandı. 150 kişinin kaderi hâlâ da belli değildir. 1275 esir alındı. Hocalı kenti dünya haritasından ebedi olarak silindi. Ermenistan Silahlı Kuvvetlerin Garabağ’daki çatışmalarına Garabağ doğumlu Robert Kaçaryan’ın başkanlık ettiği de unutulmamalıdır. Elbette ki Rusların himayesinde, yardımlarıyla bu katliam yapılmıştır.

Şunu da ifade edeyim ki, eğer Ruslar çok değil, iki saatliğine kışlaya çekilmiş olsalar, sadece iki saatliğine anlaşılabilseler, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri tam bir saat dâhilinde Erivan’da olacağından kimse şüphe etmemelidir. Çünkü Ermeniler korkaklar, Puşkin bunu hâlâ iki yüz yıl önce yazmıştır. Orada Rus Ordusu ve askerleri duruyor, biz onlarla savaşamayız. Ruslar onlara siper olmuştur, Azerbaycan’a ise siper olan hiçbir ülke yoktur, bunu böyle anlamak gerekiyor.

Bugün Ermenistan Cumhurbaşkanı olan Robert Kaçaryan 2007 yılında Fransa’ya seferi zamanı konuşmalarında şöyle demiştir:

“Soykırım araştırmalarını tarihçiler değil, devletler konuşmalıdır ve Türkiye bizden özür dilemelidir”. Vahalım ki, tarihi devletler değil, tarihçiler daha iyi biliyordur.

Hocalı’daki vahim soykırım olayını, tarihî katliamı Ermeni şovenizminin bütün ayrıntılarıyla kaleme alan Ermeni katı Sionist yazar, (kendisi “İnterpol” tarafından kırmızı bülten ile hâlâ da aranmaktadır) “Büyük Ermenistan” ideolojisinin mimarı ve yalandan Soykırım teorisinin de usta oyuncusu, ırkçı Zori Balayan 1996 yılında Ermeni dilinde yayınlanmış olduğu “Ruhumuzun Canlanması” adlı kitabında Hocalı’da büyük soğukkanlılıkla ve gaddarcasına yapılmış Soykırımı mkendi, gözleriyle görmüş ve şöyle anlatır:

“Biz çete üyesi Haçaturla zabt edilmiş evlerden birisine girdiğimizde bizim askerlerin 13 yaşında bir Türk çocuğunu pencereye çivilediklerini gördük. Haçatur çocuğun bağırması için anasının kesilmiş göğsünü onun ağzına soktu. Sonra ben bu Türk çocuğa, onun babalarının bizim çocuklara yaptıklarını yaptım. Onun karnının, başının, göğsünün derisini soydum. Saatime baktım. Çocuk 7 dakika sonra kan kaybından yaşamını yitirdi. Sonra Haçatur çocuğun cesedini doğradı ve onunla aynı kökten – Türk kökünden olan köpeklere dağıttı. Akşam aynı şeyi 3 Türk çocuğuna daha yaptık. Kendi halkımın intikamının % 1’ini aldığım için ruhum mutlulukla dolmuştu”. Bu satırların yazarı ırkçı Zori Balayan olayı gözleriyle görmüş ve kaleme almıştır. Böylece Ermeniler tarihin en gaddar, saldırgan, vahşi toplum olduklarını tüm dünyaya gösterdiler. Büyük Rus yazarı Aleksandr Puşkin haklı olarak şöyle yazmıştır:

“Sen korkaksın, sen kölesin, sen Ermenisin!”. Dünyanın neresinde oluyor ise olsun, hangi milletten oluyor ise olsun, bir çocuğa bu vahşeti yapan her kim ise bu millet vahşidir, kuduzlaşmış köpektir, diye biliriz. Çünkü yapılan insan dışı bir olaydır, bunu insan olan kimse yapamaz.

Ünlü Rus seyyahı, bilim adamı Vasil Veliçko, yazmış olduğu “Kafkas” kitabında (baskı San Petersburg 1904, çok değerli tarihî belgelere dayalı kıymetli eserdir ve 10 yıldır kapı kapı dolaşıyorum ki bu kitabı çeviriyim, sahip çıkan bulunamıyor) bir Fransız seyyahı grat de Şöle’nin sözlerini hatırladılar:

“Onlara güvenim yoktur, hep dolap çeviriyorlar, iki yüzlüler, sahtekâr ve şeytan gibiler”.

Alman bilim adamı Alfred Kört’ye yazmış olduğu “Anadolu Günlüğü” eserinde şöyle der:

“İç Anadolu’da yabancılar Türkleri severler, onlara değer veriyorlar. Yunanlıları hiç sevmezler, Ermenilere ise nefret ederler, insan gibi kabul etmezler. Bir mesel vardır, derler ki, bir Yunanlı iki Yahudi’ye dolap çeviriyor, bir Ermeni ise iki Yunanlıya dolap çeviriyor”.

Alfred Kört’ye daha sonra şöyle devam ediyor:

“Eskişehir Vilayetinde bir iş adamı bir Türkle ticaret yapıyor ve hiçbir sözleşme yapmıyor. Çünkü Türkün tek kelimesi yeterlidir. Söylediğini zamanında, dürüstçe yapar. Ama bir Ermeni ile sözleşme yapmıyor. Çünkü Ermeni sözleşmeye uymaz, bin hilye, fesat çevirir, parayı ya da malı vermiyor. Bir Yunanlı ise sözleşmeyi sonunda çöpe atar, malı vermez”.

1897 yılında Fransa’nın Türkiye sefiri Kambon yazıyor ki, İngiltere Türkiye Ermenilerini kışkırtıyor, olaylar çıkartıyor.

1894 yılı Ekimin 5-de Fransız Konsolosluğu Paris’teki şefine şöyle mektup yazıyor:

“Tiflis’teki olayları Londra düzenliyor. Ermeniler kendileri Türklere ve Kürtlere saldırıyor ki, olaylar tırmansın, katliamlar yaşansın”.

Son olarak Genelkurmay ATASE Başkanlığınca yayımlanan “Gördüklerim, Yaşadıklarım” adlı anı kitabında, birinci Dünya Savaşı sırasında, 1917 yılı sonları ile 1918 yılı ilk aylarında, Erzurum’da 2. Ermeni-Rus Kale Topçu Alay Komutanlığı yapan Rus Yarbay Tverdohlebov’un el yazısıyla tuttuğu günlükteki notlarına yer veriyor. Kitap İngilizce, Fransızca ve Rusça basılmıştır. Orada Ermenilerin Erzincan’da Türklere yapmış olduğu katliamın iki başlığını aynen sizlere aktarıyorum:

“800’den fazla silahsız sivil öldürülmüş. Öldürülenlerin kendilerini korumak için karşı koyarlarken yalnızca bir Ermeni ölmüş. İnsanları koyun gibi kesmişler. Tutsak edip ölüme mahkûm ettikleri insanlara kendi elleriyle büyük çukurlar açtırmışlar. Bu çukurların başına insanları gruplar hâlinde götürmüşler ve hayvan boğazlar gibi kestikten sonra çukurlara doldurmuşlar. Çukur başındaki bir Ermeni arsız arsız çukurdaki cesetleri sayarak, “Burası 80 kişi mi oldu? Bir 10 kişi daha alır! Bir 10 daha kes’ deyince, on kişi daha kesip çukura atmışlar ve üstünü toprakla kapatmışlar. Bu Ermeni müteahhit, sırt eğlence olsun diye bir binadan Türklerin teker teker çıkmalarını emretmiş. Dışarıya çıkanların kafalarını keserek, böylece yaklaşık 80 kadar insanı katletmiş”.

“Erzincan’dan Erzurum’a ricat eden Ermeni sürüsü, yollarının üzerine, önlerine çıkan tüm Müslüman nüfusu katletmişlerdi. Lojistik destek hatlarından çekilen, muharebe teçhizatına dâhil toplar üstü kapalı at arabalarında naklediliyordu. At arabalarını, işlerini itina ile yapan liralık, sivil, silahsız Kürtler idare ediliyordu. Erzurum’a yaklaştıkça Ermeni kaçaklar ve askerler mola yerlerinde bu Kürtleri öldürmeye başladılar. Katliamlar hayvani bir şekilde yapılıyordu”.

“Ermeniler canlı bir Türk Kadını duvarın önünde çarpmışlar. Göksünü yarıp kalbini çıkarıp başının üstüne çivilemişler”.

Elimdeki belgelerde Ermeni cellâtlarının Türklere Soykırım yaptığına dair kanıtlar çoktur. Onlardan birkaç örneği sizlere ilettim. Fakat Ermenilerin tarih boyunca Türklere yapmış oldukları Soykırımı Hristiyan dünyası ve dünya devletleri ne yazık ki tanımak istemiyor. Ermeniler olmayan bir Soykırımı dünyanın 31 ülkesinde Meclis kararına bağlamışlardır. Onlar 80 milyon kitap basmışlardır, tarihî gerçekleri tahrif etmişlerdir. Müslümanlar yer kıtamızda nüfuz çoğunluğunu teşkil etseler bile Türklere yapılan Soykırım ile ilgili çalışmalar yeterince yapamıyorlar. Haklı olduğumuzu Dünyaya tanıtamıyoruz. Bu da bizim eksikliğimizdir. Birleşemiyoruz, birlikte hareket edemiyoruz ve Türkiye Türk Dünyasında öncü role yükselemiyor. Bu gün Irak’ra Müslümanların kanı akıtılıyor, dünya bu vahşete tavır sergilemiyor.

Konuşmamı, Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Sayın İlham Aliyev’in Almanya, Fransa’ya, Tacikistan ve Kazakistan’a olan seferlerinde söylemiş olduğu uyarı ile

bitirmek isterim. Sayın Cumhurbaşkanımız şöyle demiştir: “*Biz diyalogla, barışla, hukuk çerçevesinde Garabağ probleminin hallinin taraftarıyız. Ama artık sabrımız aşmış taşıyor. Eğer Ermeniler karşılarında Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerini görmek istemiyorlar ise, topraklarımızdan çekilip gitsinler. Ben Garabağ’a dünyanın en modern kanunları ile üst düzeyde otonomi vere bilirim. Bunu iyi düşünsünler. O zaman iki ülke arasında sağlam diyalog kurula bilir ve ilişkilerimiz yeniden şekillene bilir. Aksi halde bizim başka alternatiflerimiz de vardır*”.

Evet, Azerbaycan’da ekonomi yükselişi hızla ilerliyor. Petrol dışı ekonomi hız almıştır. 600 binden çok iş yerleri açılmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan’dan petrolümüz dünyaya taşınıyor, ekonomimiz rayına oturuyor. 7 bin okul 3.500 modern hastane dikilmiştir. Yeni, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu projesi yakınlarda inşaatına başlıyor. Ermenistan bu projelerin dışında eziliyor, köşeye sıkışmış kalmıştır. Ermeni halkının durumu trajiktir, onlar Kafkas’ta tenhaliğin tadını alıyorlar. Onlar yabancı ülkelerin zincirinden kopmalı, Kafkas üçgeninde yerlerini almalılar. Uyanmalılar, aksi hâlde daha da kötü duruma düşeceklerdir. Çünkü Azerbaycan’ın Silahlı Kuvvetleri ve mükemmel Ordusu her gün gücünü artırıyor ve topraklarımızı her an güç kullanarak alaabileceklerdir.

Beni dinlediğinize göre sizlere teşekkür ediyorum. Sağolun!

Prof. Dr. Türkaya ATAÖV: Panelimiz burada sona ermiştir. Bizleri sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederiz. Saygılar.

